

T.C.
İSTANBUL GEDİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**SİNESTEZİK DENEYİM PARAMETRELERİ ÜZERİNDEN
TARİHİ BİR MEKÂN OKUMASI: YEREBATAN SARNICI
ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Melek SÜREL KAYA

İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Ana Bilim Dalı

İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Tezli Yüksek Lisans Programı

**EYLÜL 2025
İSTANBUL**

**T.C.
İSTANBUL GEDİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**SİNESTEZİK DENEYİM PARAMETRELERİ ÜZERİNDEN
TARİHİ BİR MEKÂN OKUMASI: YEREBATAN SARNICI
ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Melek SÜREL KAYA
(231223005)
(009-0000-4738-058X)**

İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Ana Bilim Dalı

İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Tezli Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Neslihan YILDIZ

Eş Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Merve KARAOĞLU CAN

İstanbul 2025

T.C.
İSTANBUL GEDİK ÜNİVERSİTESİ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü

Jüri Tez Onay Formu

30.09.2025

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Bu çalışma 30.09.2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı (Tezli Yüksek Lisans) Programı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ

Doç. Dr. Neslihan YILDIZ

Danışman

İstanbul Gedik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Selva BAŞÇI

Üye (İmza)

İstanbul Gedik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Gülçin URAL

Üye (İmza)

Fenerbahçe Üniversitesi

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Sinestezik Deneyim Parametreleri Üzerinden Tarihi Bir Mekân Okuması: Yerebatan Sarnıcı Örneği” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını, patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. (30/09/2025)

Melek SÜREL KAYA

ÖNSÖZ

Akademik yolculuğumun ve kişisel dönüşümümün anlamlı bir durağı olan bu tezin oluşum süreci, yalnızca bireysel bir çabanın değil; güven, destek, bilgi ve inançla örülmüş kolektif bir emeğin ürünüdür. Bu süreçte yanımda olan, bana inanan ve cesaret veren herkese en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez çalışmam boyunca, bilgisiyle bana yön veren, yol gösterici tavrıyla her aşamada yanımda olan kıymetli danışmanım *Doç. Dr. Neslihan Yıldız'a* ve değerli katkılarıyla bu süreci zenginleştiren *Dr. Öğr. Üyesi Merve Karaoğlu Can'a* sonsuz teşekkür ederim. Akademik rehberliklerinin ötesinde, anlayışları ve içten destekleri bu süreci hem daha anlamlı hem de daha sürdürülebilir kılmıştır. Tez jürimde yer alarak kıymetli vakitlerini ayıran, *Dr. Öğr. Üyesi Selva Başçı'ya* ve *Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Gülçin Ural'a* tüm içtenliğimle teşekkür ederim. Yapıcı geri bildirimleri, çalışmanın daha derinlikli ve tutarlı bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır.

Hayatım boyunca tüm kararlarımda yanımda olan, sevgisi ve desteğiyle beni var eden canım annem *Halise Sürel'e* ve babam *Metin Sürel'e*; bana olan inançları ve sonsuz sabırları için minnettarım. Onların emeği, bu çalışmanın temelini oluşturan en kıymetli güçtür. Her daim yanımda olan, beni her koşulda anlayan ve destekleyen kıymetli eşim, *Şems Kaya'ya* teşekkür ederim. Bu zorlu süreçte bana manevi değerleriyle destek oldu. Bununla beraber bu çalışmanın yalnızca bir bireyin çabasıyla sınırlı olmadığını; emek, sevgi ve inançla örülen bir sürecin ürünü olduğunu biliyor ve tüm katkı sunanlara gönülden teşekkür ediyorum. İyi ki varsınız.

Eylül 2025

Melek SÜREL KAYA

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No:
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
ÇİZELGE LİSTESİ.....	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
ÖZET.....	x
ABSTRACT	xi
1. GİRİŞ	1
1.1 Araştırmanın Problemi	3
1.2 Araştırmanın Amacı	3
1.3 Araştırmanın Soruları.....	3
1.4 Araştırmanın Önemi	4
1.5 Araştırmanın Sınırlılıkları	4
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	6
2.1. Mekânsal Algı, Atmosfer ve Duyular Arası Deneyim	7
2.1.1. Atmosfer kavramı ve mimarlıkta önemi.....	7
2.1.2. Tarihi mekânlarda atmosferin oluşumu	11
2.1.3. Duyular arası algı ve sinestezik deneyim ilişkisi.....	16
2.2. Ziyaretçi Deneyimi ve Sinestezik Algının Kuramsal Temelleri	20
2.2.1. Mekânsal deneyim ve çoklu duyuşsal yaklaşımlar	20
2.2.2. Sinestezi kavramının deneyimsel ve bilişsel boyutu	24
2.3. Tarihi Mekânların Sinestezik Okuması.....	28
2.3.1. Mekânsal bellek, duyuşsal kimlik ve kültürel aktarım.....	28
2.3.2. Sinestezik algı yoluyla anlam üretimi ziyaretçi deneyimi.....	33
3. YÖNTEM.....	38
3.1 Araştırmanın Deseni.....	38
3.2 Araştırmanın Örnekleme.....	39
3.3. Veri Toplama Araçları.....	39

3.4. Verilerin Çözümlemesi	40
4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME	41
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	54
KAYNAKÇA	56
ÖZGEÇMİŞ.....	63

KISALTMALAR

AR	: Augmented Reality (Artırılmış Gerçeklik)
AS	: Araştırma Sorusu
Chi-Square	: Ki-Kare Değeri
df	: Serbestlik Derecesi
ICOMOS	: International Council on Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)
KMO	: Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Uygunluk Ölçütü
N	: Örneklem Sayısı
Ort.	: Ortalama
p	: Anlamlılık Düzeyi
Sig.	: Anlamlılık
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences (Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi)
Std. Sapma	: Standart Sapma
t	: t testi değeri
T.y.	: Tarih Yok
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
Vd.	: Ve diğerleri
VR	: Virtual Reality (Sanal Gerçeklik)

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa No:

Çizelge 4.1: Katılımcıların Cinsiyet Demografik Bilgilerinin Frekans Analizi ile Değerlendirilmesi	41
Çizelge 4.2: Katılımcıların Yaş Demografik Bilgilerinin Frekans Analizi ile Değerlendirilmesi	41
Çizelge 4.3: Geçerlilik Analizi.....	41
Çizelge 4.4: Faktör Analizi Sonuçları.....	42
Çizelge 4.5: Faktör Ağırlık Matrisi.....	43
Çizelge 4.6: Maddelere Ait Tanımlayıcı İstatistikler	44
Çizelge 4.7: Duyusal Deneyim ile İlgili Genel Değerlendirme Maddelerine Katılım Düzeylerinin Cinsiyete Göre Değişimi	46
Çizelge 4.8: Duyusal Deneyim–Mekânsal Algı Arasındaki İlişki Maddelerine Katılım Düzeylerinin Cinsiyete Göre Değişimi	47
Çizelge 4.9: Sinestezik Deneyim Boyutları Arasındaki Etkileşim Maddelerine Katılım Düzeylerinin Cinsiyete Göre Değişimi	47
Çizelge 4.10: Sinestezik Deneyim ile İlgili Maddelere Katılım Düzeylerinin Cinsiyete Göre Değişimi	50
Çizelge 4.11: İfadelere Katılım Düzeyleri İle Yaş Arasındaki İlişki	51

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No:

Şekil 2.1: Mekânsal Atmosferin Oluşumunu Etkileyen Çok Katmanlı Algı Modeli ..	8
Şekil 2.2: Peter Zumthor Tarafından Tasarlanan Therme Vals' de Işık ve Gölge Aracılığıyla Oluşan Mekânsal Atmosfer (Fotograf: Fernando Guerra)	13
Şekil 2.3: Yeşim Kozanlı'nın XO Cape Arna Projesi'nde Mimari Duyusal Yorum	18
Şekil 2.4: Sinestezik Mekân Deneyiminde Duyular Arası Etkileşim Diyagramı	22
Şekil 2.5: Çok Duyulu Odalar	23
Şekil 2.6: Berlin Yahudi Müzesi (Daniel Libeskind), Sinestezik Bir Deneyim Örneği	26
Şekil 2.7: Jørn Utzon, Sidney Opera Binası İç Mekân Akustiği ve Dokusal Tasarımı	26
Şekil 2.8: Tarihi Mekânlarda Sinestezik Algı Bileşenlerinin Etkileşimi	30
Şekil 2.9: Süleymaniye Camii İç Mekânı: Işığın, Hacmin ve Ritüelin Bireysel Mekânsal Deneyimi Nasıl Kurduğunu Gösteren Sinestezik Bir Vurgu	31
Şekil 2.10: Sinestezik Algının Ziyaretçi Deneyimi Üzerinden Anlam ve Mekânsal Kimliğin Sürekliliğine Etkisi.....	34

SİNESTEZİK DENEYİM PARAMETRELERİ ÜZERİNDEN TARİHİ BİR MEKÂN OKUMASI: YEREBATAN SARNICI ÖRNEĞİ

ÖZET

Tarihi mekânlarda ziyaretçilerin mekânsal deneyimini etkileyen pek çok faktör incelenmiş olmasına rağmen, sinestezi kavramının duyarlar arası etkileşimlerle mekân atmosferini nasıl dönüştürdüğü ve ziyaretçi algısına kattığı derinlik yeterince araştırılmamıştır. Bu çalışmada, İstanbul'daki Yerebatan Sarnıcı örneği üzerinden sinestezik deneyim ve çoklu duyuşsal algının ziyaretçilerin mekânsal tatminleri, duyuşsal bağları ve deneyimlerinin kalıcılığı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmanın evrenini, Yerebatan Sarnıcı'nı en az bir kez ziyaret etmiş kişiler oluşturmaktadır. Örneklem ise Google Forms aracılığıyla ulaşılan katılımcılardan meydana gelmiş, kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Veri toplama amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen, 5'li likert ölçeğine dayalı 39 soruluk bir anket formu kullanılmıştır. Anketin ilk bölümünde katılımcıların demografik bilgileri ve mekâna dair deneyim verileri toplanmış, devamında ise çoklu duyuşsal algı, sinestezik deneyim ve bunların mekânsal tatmin ile ilişkisi ölçülmüştür. Elde edilen veriler tanımlayıcı istatistiksel yöntemler ve ilişkişel analizler kullanılarak değerlendirilmiş, ayrıca mekâna dair gözlemlerle nitel bulgular elde edilmiştir. Araştırma bulguları, Yerebatan Sarnıcı'nın tarihi ve atmosferik yapısının ziyaretçilerin duyarlarını eş zamanlı olarak harekete geçirerek güçlü sinestezik deneyimler yarattığını göstermektedir. Görsel estetik ile akustik bileşenlerin etkileşimi mekânın daha derin ve çok boyutlu algılanmasını sağlarken; dokunsal ve kokusal unsurlar ziyaretçilerin duyuşsal hafızasını güçlendirmiştir. Sonuç olarak, sinestezik deneyim parametrelerinin tarihi yapıların korunması ve sunumunda dikkate alınmasının, ziyaretçi deneyiminin sürdürülebilirliği açısından önemli katkılar sağlayacağı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Sinestezi, Çoklu duyuşsal algı, Mekân atmosferi, Yerebatan Sarnıcı, Mekân deneyimi.*

READING A HISTORICAL SPACE THROUGH SYNESTHETIC EXPERIENCE PARAMETERS: THE CASE OF THE BASILICA CISTERN

ABSTRACT

Although numerous factors affecting visitors' spatial experiences in historical sites have been studied, how synesthesia transforms the atmosphere of a space through intersensory interactions and the depth it adds to visitors' perception has not been sufficiently explored. This study examines the impact of synesthetic experience and multisensory perception on visitors' spatial satisfaction, emotional bonds, and the permanence of their experiences, using the Basilica Cistern in Istanbul as a case study. The research population consisted of individuals who had visited the Basilica Cistern at least once. The sample consisted of participants recruited through Google Forms, using a convenience sampling method. A 39-question survey form developed by the researchers, based on a 5-point likert scale, was used to collect data. The first section of the survey collected participants' demographic information and spatial experience. Subsequently, multisensory perception, synesthetic experience, and their relationship with spatial satisfaction were measured. The data obtained were evaluated using descriptive statistical methods and correlational analyses, and qualitative findings were also obtained through observations of the space. Research findings indicate that the Basilica Cistern's historical and atmospheric structure simultaneously stimulates visitors' senses, creating powerful synesthetic experiences. The interaction between visual aesthetics and acoustic components fosters a deeper, more multidimensional perception of the space, while tactile and olfactory elements strengthen visitors' emotional memories. Consequently, considering the parameters of synesthetic experience in the preservation and presentation of historical structures will significantly contribute to the sustainability of the visitor experience.

Keywords: *Synesthesia, Multisensory perception, Spatial atmosphere, Basilica Cistern, Spatial experience.*

1. GİRİŞ

Mekân, yalnızca fiziksel bir yapı olarak ele alınmamalıdır. Geleneksel yaklaşımlar mekânı durağan ve değişmez bir olgu olarak tanımlasa da, mekânın anlamı, içindeki nesnelere ve kullanıcılar arasındaki ilişkiler aracılığıyla şekillenir (Pallasmaa, 2005). Mimari mekân, sabit bir yapı olmanın ötesinde, bireylerin duyuşsal ve hareketli deneyimleriyle birlikte anlam kazanan çok boyutlu bir varlıktır. İnsanlar bir mekânda yürüyerek, dokunarak, görerek veya dinleyerek mekânı deneyimler ve bu etkileşimler, mekânın algılanan kimliğini oluşturur (Tuan, 1977). Bu perspektif, mimarlık disiplininde mekânın yalnızca estetik bir obje olarak değil, kullanıcı ile etkileşim halinde gelişen dinamik bir yapı olarak ele alınmasının önemini ortaya koyar.

Mimari mekân deneyimi, duyuların tek başına değil, birbirleriyle etkileşim halinde çalıştığı bütüncül bir süreçtir. Bu süreç, sinestezik deneyim olarak adlandırılır ve farklı duyular arasındaki eşzamanlı çağrışım ve geçişlerle zenginleşir (Cytowic, 2002). Sinestezi, bir duyuşsal uyarana maruz kalan bireyin başka bir duyuşsal modalitede de algı yaşaması şeklinde tanımlanır. Örneğin, loş ışık altında bir taş yüzeyin dokusunu görmek, ziyaretçide mekânın serinliğini hissettirebilir; yankılanan su sesi, mekânın görsel ritmi ile eşzamanlı olarak algılanabilir. Mimarlık bağlamında sinestezik algı, mekânın görselliğinin yanı sıra ışık, ses, doku, koku ve termal özelliklerin etkileşimi sayesinde deneyimlenmesini mümkün kılar. (Pallasmaa, 2005). Bu yaklaşım, tarihi mekânların ziyaretçiler üzerindeki çok katmanlı etkisini anlamak için kritik bir öneme sahiptir.

Tarihi yapılar, katmanlı geçmişleri ve kendilerine özgü atmosferleri ile sinestezik deneyimlerin yoğun yaşandığı mekânlardır. Duyular arası geçişlerin tetiklenmesi, bu mekânların fiziksel biçimlerinden çok, taşıdıkları tarihi, kültürel ve sembolik anlamlar ile sağlanır (Bachelard, 1964). Taş duvarların pürüzlü dokusu, nemli hava ve tarihi dokular, mekânın atmosferini yalnızca gözle değil, dokunsal ve kokusal algılarla da deneyimlemeyi mümkün kılar. Bununla birlikte, tarihi yapılar,

geçmişin izlerini taşıyan öğeler aracılığıyla mekânın hafızasının kullanıcı deneyimiyle yeniden üretildiği alanlar hâline gelir (De Certeau, 1984).

İstanbul'un tarihi yapılarından Yerebatan Sarnıcı, çoklu duyuşal ve sinesteşik deneyim açısından eşsiz bir örnek olarak öne çıkar. 6. yüzyılda Bizans İmparatoru I. Justinianus döneminde inşa edilen sarnıç, 336 sütunlu görkemli mimarisi, loş ışıklandırması, suyun titreşen yüzeyi ve yankı yaratan akustiği ile ziyaretçiyi çok boyutlu bir algı dünyasına davet eder. Ziyaretçi, görsel olarak sütunların oluşturduğu mekânsal derinliği deneyimlerken, damlayan suların ritmik sesini duyar, nemli havanın serinliğini hissederek ve taş ile suyun birleşiminden kaynaklanan özgün kokuyu algılar. Bu bileşenlerin dinamik etkileşimi, sarnıcı mimarlıkta aranan çoklu duyuşal deneyimin somut bir örneği haline getirerek, mekânın görsel bir obje olmaktan öte bir anlam kazanmasını sağlar (Tuan, 1977; Pallasmaa, 2005).

Yerebatan Sarnıcı'ndaki sinesteşik parametreler, mekânın algılanmasını sağlayan kavramsal bir çerçeve sunar. Işık-gölge dokusu, sütunların yüzeyinde sürekli değişen görsel ritimler aracılığıyla mekânın algısını zenginleştirir. Akustik yankılar, ziyaretçi hareketlerinin ritmik sesleriyle birleşerek belirgin deneyim yaratır. Dokunsal ve termal algı, yeraltı serinliği ve yüksek nem ile birleşerek ziyaretçinin bedensel farkındalığını ve mekânla olan fiziksel ilişkisini artırır.

Sinesteşik yaklaşım, mekânın tarihi, estetik ve deneyimsel boyutlarını bütüncül bir şekilde değerlendirmeyi mümkün kılar. Yi-Fu Tuan'a göre, bir mekânın "yer" haline gelmesi, bireyin o mekânla kurduğu deneyimsel bağın derinliğiyle ilgilidir (Tuan, 1977). Yerebatan Sarnıcı'nda bu bağ, yalnızca tarihi anlatıdan değil, mekânla kurulan çok duyuşal etkileşimden beslenir. Ziyaretçi, sütunlar arasında yürürken tüm duyuşal girdiler aracılığıyla mekânı zihninde benzersiz bir yer olarak konumlandırır. Sinesteşik deneyim, mekânın ziyaretçi üzerindeki etkisini anlık bir izlenim olmaktan çıkarıp kalıcı bir hafıza ögesine dönüştürür.

Bu çalışma, Yerebatan Sarnıcı'nı sinesteşik deneyim parametreleri üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada ışık-gölge dokusu, akustik yankı ve ritim, dokunsal ve termal algı, su yüzeyinin görsel ve işitsel etkisi ile mekânın koku duyuşuyla algılanması gibi faktörler ayrıntılı olarak analiz edilecektir. Böylece, tarihi mekânların algısal zenginliği ve ziyaretçi deneyimi daha derinlemesine ortaya konulabilecektir. Çalışma, görsel obje niteliğinden öte, mekânı tüm duyuşlarla deneyimlenen yaşayan bir varlık olarak konumlandırarak, tarihi mekânların kültürel

miras bağlamında nasıl daha etkili deneyimlenebileceğine dair yeni perspektifler sunar.

1.1 Araştırmanın Problemi

Çalışma, ziyaretçilerin mekânı deneyimlerken algıladıkları görsel, işitsel, dokunsal, koku ve tat unsurlarının birbirleriyle etkileşimi aracılığıyla mekânsal algının nasıl şekillendiğini ve bu algının mekânın zihinsel temsili ile nasıl ilişkili olduğunu anlamayı temel problem olarak ortaya koymaktadır. Türkiye'deki tarihi yapılar bağlamında, geçmişin katmanlarını barındıran mekânlarda ziyaretçilerin çok duyulu deneyimlerini sistematik biçimde ele alan çalışmalar sınırlıdır; bu eksiklik, tarihi mekânların deneyimsel değerinin bütüncül biçimde anlaşılmasını engellemektedir. Bu çalışma, sinestezik deneyim kavramını tarihi yapıların çözümlemelerinde işlevsel bir araç olarak kullanmayı ve mimarlık ile iç mimarlık disiplinlerinde duysal farkındalığı merkeze alan yeni okuma biçimlerine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

1.2 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, sinestezik deneyim parametreleri çerçevesinde, İstanbul'daki Yerebatan Sarnıcı'nın ziyaretçiler tarafından çok duyulu biçimde nasıl algılandığını çözümlenektir. Bu kapsamda çalışma, ziyaretçilerin mekânsal deneyimlerini sinestezik parametreler üzerinden anlamlandırmayı, algının duysal arası etkileşimle nasıl şekillendiğini ortaya koymayı ve yapının mekânsal atmosferini görsel girdilerin yanı sıra işitsel, dokunsal ve kokusal boyutlarıyla bütünsel olarak ele almayı amaçlamaktadır.

1.3 Araştırmanın Soruları

Bu çalışma, tanımlanan problemin analizinden türetilen iki araştırma sorusunu (AS1 ve AS2) ele almak üzere tasarlanmıştır.

AS1: Sinestezik deneyim parametreleri, ziyaretçilerin Yerebatan Sarnıcı'ndaki mekânsal algısını ve mekânla kurdukları duysal bağı nasıl etkilemektedir?

AS2: Yerebatan Sarnıcı'nın mimari ve atmosferik unsurları, çok duyulu algıyı ve sinestezik deneyimini ziyaretçilerin zihinsel temsilleriyle nasıl bütünleştirmektedir?

1.4 Araştırmanın Önemi

Tarihi mekânlar, yalnızca görsel ve işlevsel özellikleriyle değerlendirilen alanlar olmaktan çıkarak, ziyaretçilerin çok duyulu deneyimlerini ve mekânla kurdukları duygusal bağları da gözeten alanlar haline gelmiştir. Bu bağlamda, çalışma, özellikle kültürel miras bağlamında ziyaretçiler üzerinden, sinestezik deneyim parametrelerinin mekânsal algı ve mekânın zihinsel temsili üzerindeki etkilerini eleştirel bir bakışla incelemekte ve tarihi yapıların deneyimsel önemine dikkat çekmektedir. Böylece araştırma hem kuramsal literatüre hem de pratik uygulamalara katkıda bulunarak, tarihi mekânların çok duyulu deneyim boyutlarının anlaşılmasına ve mekân tasarımında duysal farkındalığın artırılmasına yönelik gelecekte yapılacak çalışmalara sağlam bir temel oluşturmaktadır.

1.5 Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmanın çeşitli sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle, araştırmanın mekânsal kapsamı yalnızca Yerebatan Sarnıcı ile sınırlıdır. Bu nedenle, elde edilen bulguların diğer tarihi yapılar ya da farklı kültürel bağlamlardaki mekânlar için genellemesi mümkün değildir. Çevrimiçi anket ve kolayda örnekleme kullanılması sebebiyle, bulgular yalnızca bu çalışmaya katılan gönüllü örneklem grubu için geçerli kabul edilmelidir. Ayrıca, çalışmada kullanılan veri toplama aracı çevrimiçi anket formu olduğundan, katılımcıların mekâna dair hatırladıkları deneyimlerin güncel ve doğru olduğu varsayılmıştır. Katılımcıların mekânı farklı zamanlarda ve farklı atmosferik koşullarda deneyimlemiş olması, verilen yanıtlar üzerinde etkili olabilecektir. Buna ek olarak, sinestezi kavramı bireyler arasında oldukça öznel ve değişken bir yapıya sahip olduğu için, deneyimlerin ölçülmesinde kullanılan anket sorularının her bireyde aynı kavramsal karşılığı bulacağı garanti edilemez. Araştırma, doğrudan sinestezik nörolojik yapıların ölçümünü değil; sinestezik etkileşim potansiyeli taşıyan duysal çağrışımları esas almaktadır. Bu nedenle, çalışmada kullanılan "sinestezik deneyim" kavramı fenomenolojik bağlamda ele alınmış, doğrudan sinestezi tanısı üzerinden ilerlenmemiştir. Bunun yanı sıra, örneklem grubu

gönüllülük esasına dayalı olarak oluşturulduğu için temsil gücü sınırlı olabilir. Bu bağlamda, temsil gücü daha yüksek, olasılıklı örnekleme yöntemleriyle ve daha geniş örnekleme gruplarıyla yapılacak ileri araştırmalar, çalışmanın bulgularını destekleyici ya da geliştirici nitelikte olabilir. Ayrıca, farklı tarihi mekânlarda karşılaştırmalı çalışmalar yapılması, sinestezik deneyim kavramının genellenebilirliği açısından kritik öneme sahiptir.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Günümüz ziyaretçileri, tarihi mekânlarda bulduklarında deneyimlerini yalnızca görsel unsurlarla sınırlı kalmayacak şekilde çok duyulu biçimde yaşarlar. Özellikle Yerebatan Sarnıcı gibi özgün atmosferi olan yapılar, ziyaretçinin farklı duyularını eşzamanlı olarak harekete geçirerek mekânsal algıyı zenginleştirir. Bu bağlamda, çok duyulu deneyim, duyuların aynı anda etkinleşmesini ifade ederken; sinestezik deneyim kavramı, bir duyunun başka bir duyuya ait algıyı tetiklediği veya iki duyunun iç içe geçtiği özel bir algısal durumu tanımlar (Ramachandran ve Hubbard, 2001). Bu çalışma kapsamında, sinestezik kavramı nörolojik bir olgu olarak değil, mimari deneyimde duyular arası geçişleri açıklayan bir metafor olarak ele alınmaktadır.

Ziyaretçi, mekândaki seslerin yankılanmasından dokuların soğukluğuna, ışığın yarattığı görsel efektlerden suyun ritmine kadar farklı duyu uyaranları bir arada algılayarak mekânı bütüncül bir şekilde deneyimler. Bu çapraz duyu algı, ziyaretçinin mekânla kurduğu bağın derinleşmesini sağlar ve mekânsal deneyimi sadece görsel bir gözlemden ziyade bütünsel bir algı ve duygusal tepkiye dönüştürür.

Mekânsal deneyim, bireyin mekânı bedensel, bilişsel ve duygusal süreçleri aracılığıyla kavramasını ifade eder (Tuan, 1977). Sinestezik algı ise bu deneyimi, duyular arası sınırların bulanıklaşması ve algıların birbirini destekleyici şekilde iç içe geçmesiyle zenginleştirir. Tarihi mekânlarda, mekânsal atmosfer yalnızca görselliği değil, ses, dokunma, koku gibi duyu unsurlarının bir bileşimi olarak şekillenir (Böhme, 2014). Bu bağlamda, tarihi mekânlar fiziksel yapılarıyla birlikte ziyaretçinin algısal ve duygusal deneyimlerini aktif olarak şekillendiren birer atmosfer alanı olarak değerlendirilebilir. Ziyaretçi, mekânın sunduğu çok boyutlu uyaranları bütünleştirerek, geçmiş ile şimdiki zaman arasında bir köprü kurar ve mekânla bireysel bir bağ oluşturur. Böylece mekân, salt bir gözlem nesnesi olmanın ötesine geçer ve ziyaretçinin hafızasında, duygularında ve kültürel algısında yeniden biçimlenen, çok katmanlı bir deneyim alanına dönüşür.

2.1. Mekânsal Algı, Atmosfer ve Duyular Arası Deneyim

2.1.1. Atmosfer kavramı ve mimarlıkta önemi

Mimari mekânın deneyimlenmesi, yüzeysel ve görsel bir algı süreci olmaktan çok daha fazlasıdır. Beden, zihin ve duyuların eşzamanlı olarak devreye girdiği, çok katmanlı ve bütüncül bir etkileşim biçimidir. Mekân, insanın çevresiyle kurduğu ilişkinin somutlaştığı pasif bir sahne değil, bu ilişkinin bizzat kendisidir. İnsan, çevresini yalnızca gözleriyle değil, tüm duyuşsal sistemleriyle algılar. Mekânın dokusuna dokunur, sesini duyar, termal durumunu hisseder, kokusunu alır ve ışığın zamanla değişen dinamik yönünü fark eder. Dolayısıyla mimari deneyim, salt biçimsel kompozisyonların okunmasının ötesinde, duygusal, bilişsel ve bedensel bir süreçler dizisine dayanır (Pallasmaa, 2005; Merleau-Ponty, 1962). Bu açıdan mekânsal algı, yalnızca dış dünyadan gelen fiziksel uyarıcıların mekanik bir kaydı değildir. Tuan'ın (1977) da vurguladığı gibi, bireyin geçmiş yaşantılarının, kültürel birikiminin ve o anki duygusal durumunun etkisiyle sürekli olarak şekillenen dinamik bir inşa sürecidir. Bu inşa sürecinde mekân algısı, psikolojik, sosyolojik ve fenomenolojik boyutları içeren çok boyutlu bir fenomendir (Eser, 2025). Bergson (2007), algının sadece o anki duyuşsal girdiden oluşmadığını, bireyin belleğindeki izlerle kaçınılmaz bir şekilde bütünleştiğini savunur. Duyusal bellek, bireyin mekânda depoladığı duygusal ve duyuşsal izleri tutar ve yeni bir duyuşsal girdi ile karşılaştığında bu geçmiş deneyimleri aktive ederek, mekânın sadece şu anki halini değil, geçmişle ilişkilendirilmiş zaman katmanlarını da algılamasını sağlar.

Algılama kavramı, mimarlık alanında bu dinamik sürecin anlaşılması için temeldir. Algı, çevresel etkenlerden bilgi edinme, bu bilgiyi içselleştirme, yorumlama ve zihinsel yapıya geri gönderme sürecini aktif olarak içerir (Gür, 1996). Felsefi ve psikolojik açıdan algı, dünyayı duyular aracılığıyla idrak etme ve bu izlenimleri belleğe aktarma işlevini taşır (Hançerlioğlu, 2006). Algı süreci, pasif bir veri alımından ziyade, bireyin kültürel bağlamına ve deneyimlerine dayanarak inşa ettiği dinamik ve geçici bir gerçeklik hipotezidir (Cüceloğlu, 1993). Bu öznellik, John Berger'in (2012) işaret ettiği gibi, görme ediminin dahi toplumsal değerler, alınan eğitim ve hayata bakış açısıyla biçimlendiğini göstermektedir. Bu nedenle mekânsal algı, nesnel fiziksel verilerin ötesinde, bireyin iç dünyasının gerçekleriyle de sürekli etkileşim halindedir. Bu kapsamda, kullanıcılar bir mekâna girdiklerinde, o mekânı sadece fiziksel değil, duygusal açıdan da algırlar. Mekânla ilgili anlamsal

çıkarımlara ulaşılırken, fiziksel özelliklerin yanı sıra kültürel ve toplumsal arka planlar ile geçmiş deneyimler de devreye girer (Altman ve Low, 1992). İnceoğlu ve Aytuğ'un (2009) Bell'e dayanarak belirttiği gibi, mekânsal algı; bilgiyi işlemeyi (bilişsel), duygusal tepkiyi (duygulanım), anlamlandırmayı (yorumlama) ve yargılamayı (değerlendirme) içeren çok katmanlı bir süreçtir. Bu aşamaların tümü, mekân deneyimini anlık bir durum olmaktan çıkarıp, hafızaya ve yoruma dayalı bir sürece dönüştürür. Mimarların görevi, mekânın salt biçimsel düzenlemesinden ziyade, bu karmaşık duyum aşamasını ve algılama sürecini yönlendirebilecek ince unsurları tasarıma dâhil etmektir (Özak ve Gökmen, 2009). Algısal psikolog Rudolf Arnheim'in (1966) belirttiği gibi, algı fiziksel bir olaydan ziyade, zihinsel bir deneyimdir. Kullanıcının dikkati ve beklentileri, mekânsal bilgiyi seçici olarak filtreler ve yalnızca ilgili bilgilerin toplanmasını sağlar. Mekânın bu çok boyutlu ve kişiselleştirilmiş algılanma biçiminin, fiziksel bileşenler, bilişsel filtreler ve duygusal sonuçlardan oluşan çok katmanlı yapısı Şekil 2.1'de özetlenmiştir.

Şekil 2.1: Mekânsal Atmosferin Oluşumunu Etkileyen Çok Katmanlı Algı Modeli

Kaynak: (Yazarı Tarafından Oluşturulmuştur)

Mekânın merkezinde, deneyimin bütüncül özünü kapsayan atmosfer kavramı yer alır. Atmosfer, bir mekânın kullanıcıda bıraktığı anlık, tamamlanmış izlenimdir ve bir tür ruh hali veya duygusal titreşimdir. Bu izlenim; yalnızca mimari biçimlerin geometrisinden değil, ışığın yönü ve yoğunluğu, malzemenin doku sertliği, sesin mekândaki yankısı, termal koşullar, renk tonları, kokular ve mekânın kullanım ritmi gibi çoklu duyusal bileşenlerin kesişiminden doğar (Zumthor, 2006; Böhme, 2014;

Böhme ve Thibaud, 2016). Atmosfer, mimariyi salt görsel bir nesne olmaktan çıkararak hissedilen bir olguya dönüştürür.

Atmosfer kavramının felsefi kökleri, fenomenolojik düşünceye uzanır. Merleau-Ponty (1962), mekânın soyut bir düzen değil, insanın bedeni tarafından yaşanan bir gerçeklik olduğunu vurgular. İnsan, mekân içinde bedeniyle var olur; bedenin mekân içindeki konumlanması, hareketi ve ritmiyle ilişki kurarak mekânı anlamlandırır. Dolayısıyla atmosfer, yalnızca görülen bir kompozisyon değil, içinde bulunan ve yaşanan bir varlık hâline gelir. Heidegger'in (1971) ikamet etmenin varoluşsal anlamı düşüncesi de atmosferi doğrudan varoluşsal bir bağlama taşır. Ona göre insan, mekânda sadece fiziksel olarak bulunmakla kalmaz; mekânın içinde aktif olarak var olur. Mekânın atmosferi, insanın bu varoluş biçimini yönlendirir; huzur, saygı, aidiyet ya da tedirginlik gibi derin duygular, mekânsal düzenin duyuşsal etkileriyle bilinçaltında biçimlenir. Bu varoluşsal boyut, Bachelard'ın (1964) "mekânın poetikası" eserinde imgesel bir düzleme taşınır. Bachelard, bir evin sadece barınma nesnesi değil, hatıraların, güven duygusunun ve hayal gücünün biçimlendiği bir dünya olduğunu öne sürer.

Mimari bağlamda atmosferin kimlikteki rolü Norberg-Schulz (1980) tarafından "genius loci" (yerin ruhu) kavramıyla açıklanır. Schulz'a göre her yerin kendine özgü bir ruhu, bir kimliği vardır ve bu ruh, malzeme, ışık, doğa ve mimari biçim arasındaki özgün ilişki aracılığıyla kullanıcı tarafından hissedilir. Mimarinin temel görevi, bu yer ruhunu görünür kılmak ve insanla mekân arasında anlamlı bir bağ kurmaktır. Dolayısıyla atmosfer, yalnızca estetik bir öge değil; mekânın kimliğini taşıyan, aidiyet duygusunu pekiştiren yaşamsal bir varlıktır. Peter Zumthor (2006) ise atmosferi "mimarlığın en sessiz ama en güçlü yönü" olarak tanımlar ve mimarlığın biçimden çok duyguyu, çizgiden çok hissi, yüzeyden çok dokuyu iletme sanatı olduğunu belirtir. Bu kapsamda, mekâna ait aidiyet duygusu, zamanla kullanıcının kendine ait izleri ve öğeleri mekâna yansıtmasıyla pekişir (Şengül, 2010), böylece kullanıcı mekânla bütünleşir ve onun ambiyansından beslenir.

Atmosferin oluşum mekanizması, Böhme'nin (2014) "duyuşsal alanın estetiği" tanımıyla sinestezik bir çerçeve kazanır. Böhme'nin tanımına göre, atmosfer ne yalnızca özneye ne de nesneye aittir, her ikisinin etkileşiminden doğar (Böhme, 1993). Bu görüş, mekân deneyiminin sinestezik bir olgu olduğunu ortaya koyar. İnsan, bir mekânı yalnızca görsel olarak değil, tüm duyularının eşzamanlı işleyişiyle

deneyimler. Taş bir duvarın pürüzlü dokusuna el sürmek, serinliğini hissetmek, mekânın sesini duymak ya da güneş ışığının gün boyunca yön değiştirmesini fark etmek; mekânın atmosferini oluşturan sinestezik algının parçalarıdır. Pallasmaa'nın (2017) belirttiği gibi, insan mekânı "tüm duyularıyla düşünür". Bu nedenle mimari deneyim, görsel hâkimiyet yerine dokunsal, işitsel, kokusal ve termal boyutları içeren bütüncül bir süreçtir.

Mekânsal algı, aynı zamanda bireyin çevresini bilişsel olarak inşa etme biçimidir. Bu inşa, sadece dış dünyadan gelen duyuşal girdilerin değerlendirilmesiyle değil, aynı zamanda bellekteki temsiller, kültürel referanslar ve duygusal durumlarla birleşerek anlam kazanır. Bu bağlamda, mekânı kavrayıp değerlendirmede algının bilişsel süreçlerde hangi güvenlik ve ait olma gereksinimleriyle anlam kazandığı, hayatta kalma güdüsü çerçevesinde ele alınmaktadır (Edgü, 2021). Bu bilişsel süreçte, mekânın ambiyansını şekillendiren şekil, ölçek, doku, renk ve aydınlatma gibi faktörler (Gronhaug vd., 2007) ile kullanıcının dikkatini ve beklentilerini yönlendiren zihinsel filtreler, mekân algısını kişiselleştirir.

Mekânsal algı, insan bedeninin mekân içindeki konumuyla ve ölçeğiyle doğrudan ilişkilidir. İnsan, çevresini kendi beden ölçülerine göre değerlendirir ve mekânı insan ölçeği üzerinden algılar (Merleau-Ponty, 1962). Yüksek tavanlı bir mekân anıtsal ve resmi bir atmosfer yaratırken, alçak tavanlı bir mekân samimiyet ve korunaklı hissedilir (Norberg-Schulz, 1980). Tarih boyunca iktidar, güç ve kutsallık gibi kavramlar mimaride ölçek aracılığıyla temsil edilmiş; anıtsal yapılar bireyde hayranlık ve küçüklük hissini tetikleyerek otoriteyi mekânsal olarak pekiştirmiştir (Rapoport, 1977). Böylece mimari, yalnızca bir fiziksel düzenleme değil, aynı zamanda toplumsal hiyerarşinin ve gücün bir iletişim aracıdır.

Mekânsal algının duygusal boyutu, insanın mekâna verdiği psikolojik tepkilerde görünür. Karanlık ve dar bir koridor kaygı yaratabilirken, aydınlık ve geniş bir avlu huzur hissi uyandırabilir. Bu duygular, yalnızca fiziksel niteliklerden değil, aynı zamanda kültürel kodlardan da beslenir. Rapoport'a (1977) göre çevreye fiziksel boyutun yanı sıra kültürel ve kişisel boyutlar dâhil olmak üzere farklı filtrelerle bakmak mümkündür. Bu nedenle bir mekâna anlam kazandıran, ölçülebilen fiziksel değerler değil, kullanıcının o mekâna yüklediği kişisel ve kültürel anlamdır (Özsoy, 1983). Nöroestetik araştırmalar, biçimlerin de mekânsal algı üzerindeki etkisini biyolojik temellere dayandırır. Eğrisel formların rahatlatıcı ve

güven verici, keskin açılı biçimlerin ise tehdit çağrışımı yarattığı saptanmıştır (Bar ve Neta, 2006; Ramachandran ve Hirstein, 1999). Bu eğilim, evrimsel olarak insanın çevresindeki tehlikeleri algılamaya yönelik bir savunma mekanizmasının kalıntısıdır (Guthrie ve Wiener, 1966). Dolayısıyla, mekânsal algı sürecinin en temelinde yer alan hayatta kalma güdüsü, kişinin çevresini kodlamasında ve mekânsal davranışını belirlemede kritik rol oynar (Edgü, 2021).

Sonuç olarak atmosfer, mimarlığın en karmaşık fakat en etkileyici yönlerinden biridir. Bir mekânın kimliği, yalnızca biçimsel düzeninde değil, kullanıcıya uyandırdığı duygusal ve duysal tepkilerde şekillenir. Atmosfer, mekânın nasıl görüldüğünden çok nasıl hissettirdiğiyle ilgilidir. Mimarlık, bu anlamda sadece bir biçim üretimi değil, bir duygu üretimidir. Mimarın görevi, kullanıcıyla mekân arasında görünmez ama güçlü bir bağ kurmaktır.

Dolayısıyla atmosfer, mimarlıkta yalnızca estetik bir kavram değil, insanla mekân arasındaki duygusal, bilişsel ve bedensel iletişimi sağlayan temel bir olgudur. Tarihi yapılarda bu olgu daha da belirgindir; çünkü geçmişin izleri, malzemenin yaşanmışlığı ve zamanın bıraktığı izler, atmosferin çok duyulu derinliğini artırır. İnsan, böyle bir mekâna adım attığında yalnızca bir yapıyla değil, tarihin yankısıyla, sessiz bir duygusal titreşimle karşılaşır. Bu nedenle mimarlık, mekânı tasarlamının ötesinde, atmosferi hissettirme sanatıdır; Görüleni değil, hissedileni inşa etme eylemidir.

2.1.2. Tarihi mekânlarda atmosferin oluşumu

Tarihi mekânlar, mimarlık ve kültür teorisinin kesişim düzleminde, sadece fiziksel kütle ve strüktür olarak değil, aynı zamanda yoğun bir duysal, bilişsel ve varoluşsal deneyim alanı olarak incelenmektedir. Bu yapıların en tanımlayıcı ve en derin katmanı, mimari bileşenlerin rasyonel bir toplamı olmanın ötesine geçen, çok boyutlu bir fenomen olan atmosferdir. Atmosfer, mekânın tarihsel derinliği, kolektif kültürel hafızası, geçirdiği yapısal dönüşümler ve sosyokültürel kullanım biçimlerinin karmaşık ve sürekli değişen etkileşiminden doğar. Tarihi mekânlar, geometrik hacim sınırlarını aşarak, özne tarafından bilişsel ve duygusal olarak içselleştirilen birer deneyim alanı haline gelir. Bu fenomenolojik yaklaşımlar, özellikle Böhme (1993, 2013) ve Peter Zumthor (2006) gibi önde gelen

teorisyenlerin çalışmalarında, estetik ve mimarlık felsefesinin merkezine yerleşmiştir.

Böhme (1993, 2013), atmosfer kavramını estetiğin temel kavramı olarak konumlandırır ve onu klasik estetik yargılardan ayırır. O, atmosferin ne tamamen öznel bir duygu ne de tamamen nesnel bir mekân özelliği olduğunu; aksine, özne (algılayan beden) ile nesne (mekân) arasındaki etkileşimden türeyen, varlık felsefesi olarak üçüncü bir kategori olduğunu savunur. Bu, çevresel bir ruh hali, uyumlanma veya ton olarak adlandırılır. Böhme'nin kuramına göre, atmosfer, estetik yargıdan önce gelen, algının birincil nesnesidir. Tarihi bir mekâna giren ziyaretçi, bilinçli bir yargı oluşturmadan önce, mekânın yaydığı duygusal tonu, yani tarihsel ruh halini kişisel düzeyde hisseder ve buna uyumlanır (Böhme, 1993). Bu uyumlanma, mekânın kültürel ve tarihsel ağırlığını, mimari öğelerin salt rasyonel analizinden önce, doğrudan duygusal ve bedensel bir rezonansla aktarır. Böhme'ye göre tarihi mekânın atmosferi, onun kendi tarihsel ve duygusal gerçekliğinin dolaysız tezahürüdür (Böhme, 1993).

Peter Zumthor (2006) ise Böhme'nin felsefi soyutlamasını, mimari tasarımın pratiğine indirgeyerek somutlaştırır. "Atmospheres" adlı temel eserinde, mimari atmosferin yaratımını, mimari varlık ve kütle, malzemelerin uyumu, mekânın sesi, mekânın ısı ve içerisi ile dışarı arasındaki gerilim gibi dokuz somut faktörün ustaca ve hassas bir şekilde bir araya getirilmesi olarak açıklar. Tarihi bir yapının deneyimlenmesi, bu faktörlerin doğal yıpranma, tarihsel katmanlaşma ve zamana bağlı değişimlerle birleştiği özgün bir senaryo sunar. Örneğin, yüzyıllık bir pazar yeri veya antik bir sarnıç yapısında; yıpranmış taş duvarların ağır ve soğuk kütlesi (mimari varlık), malzemenin yaydığı toprak ve nem kokusu (malzeme uyumu), kalabalığın ya da suyun seslerinin yankılanması (mekânın sesi) ve gölgenin yarattığı ısı değişimleri, bu faktörlerin tarihsel süreçte nasıl birleşip mekânı tüm duyuyla içselleştirilen bir deneyim nesnesine dönüştürdüğünü gösterir. Zumthor'un yaklaşımı, atmosferin pasif bir sonuç değil, aktif bir tasarım eyleminin ve zamanın ortak ürünü olduğunu vurgular.

Bu kuramsal çerçevenin modern uygulaması ve mekânsal atmosferin oluşumu, Peter Zumthor'un Therme Vals tasarımında net bir şekilde gözlemlenir. Therme Vals, Zumthor'un atmosfer faktörlerini (kütle, malzeme, ışık) kullanarak kullanıcıların farklı duyularına hitap eden bir deneyim mekânı yaratma çabasının en

güçlü ifadesidir (Yücel ve Düzgün Bekdaş, 2023). Bu modern mimarlık örneği, özellikle mimari varlık ve kütle ile malzemelerin uyumu faktörlerinin tarihi bir yapının atmosferini analiz etmek için nasıl somut bir model sunduğunu göstermesi açısından önemlidir. Tasarım, bulunduğu Alpler'in coğrafyasıyla bütünleşecek şekilde, yerel Valser Kuvarzit taşından yapılmış levhalarla inşa edilmiş; bu da "malzeme uyumluluğu" faktörünü, mekânın topografik kimliğiyle bütünleştirir (Şekil 2.2). Yapının yarıya yakınının toprak altına gömülmesiyle yaratılan iç ve dış arasındaki gerilim ilkesi, dışarıdan algılanamayan gizemli bir kütle sunar. İç mekânda taş ve su gibi iki ana malzemenin kullanılması, sıcak-soğuk ve aydınlık-karanlık zıtlıklarını deneyimleterek sakinlik ve cazibe arasındalık ilkesini hayata geçirir. Bu zıtlıklar, mekânın beden tarafından (Pallasmaa'nın görüşüyle uyumlu olarak) ilk olarak duyular aracılığıyla algılanmasını sağlar ve böylece atmosfer sürekli yeniden üretilir (Yücel ve Düzgün Bekdaş, 2023). Şekil 2.2'de sunulan ışık ve gölge oyunu, mekânın duyuşal yoğunluğunu ve atmosferik derinliğini görsel olarak vurgular.

Şekil 2.2: Peter Zumthor Tarafından Tasarlanan Therme Vals' de Işık ve Gölge Aracılığıyla Oluşan Mekânsal Atmosfer (Fotograf: Fernando Guerra)

Kaynak: (Arkitektuel, 2021)

Atmosferin bu eşsiz derinliği, mekânın kolektif kültürel hafızayla kurduğu ayrılmaz bağdan kaynaklanır. Pierre Nora (1989), tarihi mekânları "hafıza mekânları" olarak tanımlayarak, bu yapıların geçmişin izlerini somutlaştırma ve kolektif bellekte canlandırma işlevini vurgular. Nora'ya göre, endüstriyel toplumun getirdiği hız ve değişim, hafızanın kendiliğinden aktığı doğal ortamları yok etmiş; bu

nedenle hafıza, varlığını sürdürmek için onu koruyup yeniden üretecek bu tür somut, mekânsal nesnelere sığınmıştır (Nora, 1989). Tarihi mekân atmosferi, bu kolektif hafızanın duyuşsal ve duygusal kaydı işlevi görür. Ortaçağ'dan kalma bir manastırın avlusundaki sessizlik, bir kale duvarındaki savaş izlerinin yarattığı görsel ve dokunsal pürüzlülük veya bir antik kentin kalıntılarındaki erozyon, mekânın katmanlı ve kesintili tarihini fiziksel olarak hissettirir. Ziyaretçi, bu katmanları pasif bir gözlemci olarak değil, aktif bir yorumlayıcı olarak algılar ve bu yolla mekânla derin bir bilişsel ve duygusal bağ kurar. Mekân, bu sayede salt bir kalıntı olmaktan çıkıp, kolektif tarihin somut bir anlatısına ve kültürel aktarımın en canlı aracına dönüşür. Atmosfer, bu kültürel aktarım potansiyelini belirleyen bir parametredir; çünkü geçmişten gelen değer ve anlamın, duyuşsal bir rezonans yoluyla ziyaretçinin duyuşsal ve bilişsel dünyasına doğrudan ve filtrelenmemiş bir biçimde iletilmesini sağlar.

Kültürel hafızanın bu etkili aktarımı ve derinlemesine algılanması, mimarlık fenomenolojisinin ve algı psikolojisinin üzerinde durduğu çok duyuşsal ve sinestezik deneyime dayanır. Juhani Pallasmaa (2005), mimari algının görme duyusuna indirgenmesini eleştirerek, dokunma, işitme, koku ve termal algının, mekânsal deneyimin derinliğini kavramada anahtar olduğunu ileri sürer. Pallasmaa'nın "The Eyes of the Skin" yaklaşımı, mimarının bedensel bir deneyim olduğunu ve bir yapının ruhunun ancak tüm duyuşların katılımıyla anlaşılabilirliğini savunur. Tarihi bir mekân, bu çok duyuşsal katılımı kaçınılmaz kılar ve sinestezik algıya zemin hazırlar. Sinestezi, bir duyu alanındaki uyarılmanın otomatik ve istemsiz olarak başka bir duyu alanını da aktive etmesi durumu olup, tarihi mekân atmosferinde duyuşsal bütünleşmeye işaret eder (Ward, 2015; Howes, 2021). Örneğin, antik bir tapınağın yoğun tütsü kokusu, (koku) geçmişteki ritüellerin ve kutsallığın gizemli atmosferi (duyuşsal ve bilişsel algı) ile eşleşebilir; ya da eski bir kütüphanedeki tahta döşemelerin kuru sesi, zamansal bir ağırlık hissi uyandırabilir. Ziyaretçi, sadece görmez, aynı zamanda mekânın zamanını tüm benliğiyle duyumsar ve akustik boşlukla içselleştirir. Bu bütüncül ve sinestezik deneyim, mekânın hafızasını ve varoluşsal boyutunu güçlü bir biçimde pekiştirerek, ziyaretçi ile mekân arasındaki ilişkiyi derinleştirir.

Norberg-Schulz (1980), fenomenolojik ve hafızaya dayalı bu oluşum sürecinin, atmosferin fiziksel mekanizmalarını kültürel ve varoluşsal anlamla

birleştirek mekânın kendine özgü niteliğini ve kimliğini oluşturduğunu ve bu ruhun mimari atmosfer aracılığıyla doğrudan algılanabilir olduğunu belirtir. Atmosferin oluşumu, Zumthor'un (2006) tanımladığı somut faktörlerin, mekânı topografik, fiziksel ve kültürel özelliklerinin benzersiz bileşimine nasıl hizmet ettiğini anlamakla başlar: Örneğin, Zumthor'un “mimari varlık ve kütle” faktörü, bir tarihi yapının topografik özelliğine, yani arazinin üzerindeki duruşuna ve güç hissine dönüşürken; malzemelerin uyumu ve dokusu faktörü, yerel malzemenin kullanımıyla mekânın ait olduğu coğrafyayla kültürel bağını güçlendirir, bu da aynı zamanda otantikliğin bir kaynağıdır (Ward, 2013). Benzer şekilde, “mekânın sesi ve akustiği”, yapının kültürel işlevine göre farklı bir ruh hali yaratır; bir ibadethanedeki yankının sonsuzluğu kutsalın bir tezahürüdür. Bu somut faktörler, rastgele bir araya gelmekten ziyade, yerin kendine has varoluşsal anlamını ifade eden o benzersiz ve tekrar edilemez şekilde bütünleşir. Bu mekanizmaların analizi, atmosferin oluşumunun salt bir tasarım ürünü değil, bu ruhun zaman, kültür ve fiziksel yapının kesintisiz etkileşimiyle sürekli yeniden üretilen bir duyuşsal dışavurumu olduğunu ortaya koyar.

Lowenthal (1985) ise mirasın, geçmişin sadece kalıntıları değil, aynı zamanda bugünün ihtiyaçlarına ve algılarına göre yeniden şekillendirilen bir geçmiş imajı olduğunu belirtir. Tarihi mekân atmosferi, mekânın zamansal sürekliliğini ve Ward'ın (2013) bahsettiği otantikliğini duyuşsal düzeyde hissettirerek, ziyaretçinin Lowenthal'ın bahsettiği miras duyuşunu ve tarihin kesintisiz akışına dâhil olma hissini yaşamasını sağlar. Bu nedenle, koruma ve sergileme stratejileri, atmosferi bir tasarım unsuru olarak değil, korunması gereken temel bir miras değeri olarak ele almalıdır. Yanlış veya duyarsız bir müdahale, mekânın kendisine has atmosferini bozarak, onun kültürel aktarım yeteneğini, yani ruhunu zedeleyebilir.

Sonuç olarak, tarihi mekânlarda atmosferin oluşumu, mimari estetik, fenomenolojik felsefe, kültürel bellek çalışmaları, algı psikolojisi ve miras kuramının kesiştiği çok katmanlı, dinamik bir olgudur. Mekânın fiziksel yapısından yayılan nitelikler, Nora'nın bahsettiği kültürel hafıza katmanlarıyla birleşerek Böhme'nin ontolojik atmosferini üretir (Böhme, 1993; Nora, 1989). Bu atmosfer, Pallasmaa ve Ward'ın vurguladığı sinestezik ve çok duyuşsal deneyimler aracılığıyla ziyaretçiye aktarılır ve mekânın varoluşsal anlamı bu yolla güçlenir (Pallasmaa, 2005; Ward, 2015). Tarihi mekânlar, kültürel mirasın korunması ve aktarılması misyonunu, bu bütüncül ve derinlikli atmosfer deneyimi aracılığıyla yerine getirirler. Dolayısıyla,

tarihi mekânların yönetim stratejileri yalnızca fiziksel korumayı değil, mekânın duygusal ve duyuşsal rezonansını yani atmosferini de korumaya odaklanmalıdır. Atmosfer, geçmişle gelecek arasında duygusal ve bilişsel bir köprüdür; onu korumak, mekânın ruhunu ve hafızasını korumaktır.

2.1.3. Duyular arası algı ve sinestezik deneyim ilişkisi

Mimarlık teorisinin ve pratiğinin uzun bir dönemine damgasını vuran tarihsel süreç, özellikle Rönesans'tan itibaren yüceltilen rasyonel düşünceyle ve Descartes'ın (1644/1985) özneyi bedenden ayırıp aklın gözüne verdiği merkezizlikle pekişmiştir. Bu görsel merkezilik paradigması, mimariyi biçim, oran, cephe estetiği ve kompozisyon gibi sadece optik yasalarla kavranabilen niteliklerle tanımlamış, böylece eserin duygusal derinliğini, bedensel katılımını ve duyuşsal zenginliğini ihmal etmiştir. Benjamin'in (1936/1969a) "Mekanik Yeniden Üretim Çağında Sanat Eseri"ne dair tahlillerinde bahsettiği auranın kaybolması gibi, mimari de bu görsel fetişizmle birlikte, mekânın tekil, derinlemesine ve ritüelistik deneyimini yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Pallasmaa (2005) bu durumu, diğer duyuşsal modalitelerin bastırılması sonucu mimarlık eğitiminin ve pratiğinin yüzeyselleşmesini eleştirmiştir.

20. yüzyılın sonlarında fenomenoloji ve eleştirel mimarlık kuramı, bu görsel diktatörlüğü temelden sorgulamıştır. Merleau-Ponty'nin felsefi duruşu, algının temelinde bedenlenmenin yattığını, mekânın ancak hareket eden ve duyumlayan bir beden aracılığıyla kavranabileceğini kanıtlamıştır. Bu dönüşümle mimari, statik bir obje olmaktan çıkıp, potansiyel enerjiler, ilişkiler ve duyuşsal akışlarla işleyen dinamik bir alan olarak yeniden tanımlanmıştır (Allen, 1997). Bu bağlamda, De Solà-Morales (1987/1998), mimarinin katı biçimciliğini reddederek, geçirgenliğe ve akışkanlığa odaklanması gerektiğini belirterek zayıf mimari kavramını ortaya atmıştır. Bu eleştirel duruş, aynı zamanda kültürel antropoloji tarafından da desteklenmiş, Classen (1997), görme dışındaki duyuşların (dokunma, koku) algısal ve kültürel bilgi edinmedeki temel rolünü vurgulayarak, mimarideki görsel hegemonyaya karşı güçlü bir eleştiri getirmiştir.

Bu yeni algısal zemin, mekânsal deneyimin temelini çoklu duyuşsal bütünleşmeye dayandırmaktadır. Duyular arası algı, farklı duyuşsal modalitelerden gelen bilginin birbiriyle tutarlı bir şekilde etkileşime girerek tek bir bütünleşik

deneyim oluşturmasını sağlar (Spence, 2020). Bu bütünlüşmenin başarısı, mekânın ruhunu ve kimliğini oluşturan atmosferin gücünü ve kalıcılığını belirler. Duyusal unsurlar arasındaki uyum, mekânın anlatısını pekiştirir ve bilişsel yükü azaltır; uyumsuzluk ise (Benjamin, 1939/1969b), algısal çatışmaya neden olur. Mimari tasarımı zorunluluğu, bu duyusal modaliteleri, birbirini destekleyen bir bütünlük içinde bilinçli olarak yönetmektir.

Mimari deneyimin en derindeki katmanını oluşturan dokunma ve haptik algı, görsel merkeziliğin temel kaybını oluşturur. Haptik algı, sadece taktil duyudan ibaret olmayıp; bedenün uzaydaki konumu, hareket dinamikleri (kinestetik), duruşu (proprioseptif) ve çevresel sıcaklık/nem koşullarını (termal) kapsayan nörobilişsel bir bütündür. Öktem Erkartal ve Ökem (2015), bu kapsamlı bedensel etkileşimi dokunma fenomeni olarak tanımlayarak, haptisitenin mekânın algılanmasında ne kadar kritik olduğunu göstermiştir. Bir merdiven küpeştesinin avuçtaki formu, bir taş duvara yaslanmanın verdiği soğukluk, mekânın varlığını sadece görmekten öte, derinlemesine deneyimleme biçimleridir. Bu, bireyde güçlü bir haptik hafıza oluşturmanın temelidir ve materyalin sadece gözle görünen yüzeyini değil, aynı zamanda yoğunluğunu, ağırlığını ve yaşıtlığını da içerir.

Haptik algı, mimarinin sadece yüzeyle ilgili olmadığını, aynı zamanda nörobilişsel haritalama süreçlerinin merkezinde yer aldığını kanıtlar (Gallagher, 2005). Bedenimiz, çevremizdeki mekânı algımlarken sürekli olarak kendi beden şeması (body schema) ile etkileşim halindedir (Sheets-Johnstone, 2011). Mekânın duvarları, zemin eğimi veya bir kapının ağırlığı gibi haptik girdiler, beynimizin üç boyutlu uzamda kendi konumumuzu ve hareket potansiyelimizi sürekli olarak güncellemesini sağlar. Bu bedensel haritalama süreci, mimari mekânı sadece gözle izlenen bir sahne değil, aynı zamanda içinden geçilen ve hissedilen bir uzantı haline getirir. Örneğin, ahşap bir zemin üzerinde çıplak ayakla yürüme eylemi, termal konfor, sesin yankılanması (akustik geri bildirim) ve dokunun pürüzsüzlüğü gibi bir dizi haptik bilgiyi eşzamanlı olarak işleyerek, mekânın sıcak veya davetkâr olduğu yönünde bilişsel bir sonuç doğurur (Pallasmaa, 2005). Bu derin katılım, öznenin Heidegger'in (1971) bahsettiği gibi, mekânı uzaktan bakılan bir nesne olmaktan çıkarıp, dokunulan ve deneyimlenen bir olguya dönüştürmesini sağlar.

Haptik algının zenginliği, kültürel antropolojinin farklı bilgi edinme yollarını keşfinde gösterdiği gibi (Classen, 1999), bilginin sadece gözle değil, tüm duyularla

edinildiğini ispatlar. Haptik algının yanı sıra, mimari atmosferin zenginleştirilmesinde akustik ve koku modaliteleri, görselin ulaşamadığı duygusal ve hafızaya dayalı katmanları oluşturur. Akustik tasarım, mekânın 'sesini' tasarlayarak, yankılanma süresi ve yoğunluğu ile mekânın hacimsel algısını yönetir. Koku ise duygusal hafızayı tetikleyerek mekâna anlık ve güçlü bir otantiklik katmanı ekler.

Çoklu duyu uyumunun en ileri ve kişiselleştirilmiş ifadesi, mimari bağlamda sinestezik potansiyel ile ilişkilidir. Sinestezi, fizyolojik bir durum olmaktan öte, duyu modaliteleri arasında kurulan güçlü, metaforik ve çapraz modalite çağrışımlarını, yani eşduyum durumunu ifade eder (Spence, 2020). Bu, bir malzemenin dokusunun, rengi veya akustiği hakkında zihinsel bir bağlantı kurmasıdır. Sinestezik potansiyelin mimarideki merkeziliği, yapının tekil duyumlardan oluşan bir toplam değil, duyumların birbirini dönüştürdüğü bir deneyimler bütünü olduğunu gösterir. Bu bağlamda, farklı duyu modalitelerinin tasarım yoluyla bilinçli olarak eşleştirilmesi ve bir araya getirilmesinin somut bir örneği olarak aşağıdaki Şekil 2.3 incelenebilir.

Şekil 2.3: Yeşim Kozanlı'nın XO Cape Arna Projesi'nde Mimari Duyusal Yorum

Kaynak: (Yapı Dergisi, 2020)

Bu sinestezik algının felsefi arka planı, mekânın sadece fiziksel sınırları içinde değil, aynı zamanda bedensel deneyim ve algı katmanları içinde var olduğunu

savunur. Deleuze ve Strauss'un (1991), mimarideki katmanlı ve sürekli geçişli yapıyı anlamlandırmak için kullandığı "kıvrım" felsefesi, mekânın algısının da ayrıştırılmaz, sürekli katlanan ve duyuvar arasında geçiren bir yapıya sahip olduğunu düşündürür. Bir mimari yüzey, ışığı yansıtarak görsel bir duyum sunarken, aynı zamanda pürüzlülüğüyle haptik bir his, malzemesinin yoğunluğuyla termal bir bilgi ve ses dalgalarını dağıtmasıyla akustik bir etki yaratır. Bu dört farklı duyum, Kıvrım'ın içinde tek bir bütünleşik, sinestezik deneyim olarak sunulur. Bu, Serres'in (2009) bahsettiği gibi, kullanıcının mekânla karışık bedenler halinde, yani duygusal ve bedensel olarak kaynaşmış bir ilişki kurmasını sağlar. Connor (2009), bu duygusal kaynaşmaya dair yaptığı girişinde, bedenın dış dünya ile kurduğu sınırların geçirgenliğini ve mimarının bu geçirgenliği yönetme potansiyelini vurgular; mimari, duygusal sınırları netleştirmek yerine, onları çaprazlama potansiyelini taşımalıdır.

Mimari tasarımın amacı, sinestezik uyumu bilinçli olarak sağlamaktır. Örneğin, bir duvarın yapının pürüzsüz dokusu mekânın akustiğinde bir yankılanma (işitsel) ve ışıkta parlaklık (görsel) ile eşleştirildiğinde, mekânın sertlik ve soğukluk atmosferi pekişir. Buna karşın, ahşabın sıcak, pürüzlü dokusu yumuşak ses emilimi ve loş ışıkla birleştiğinde samimiyet ve sıcaklık hissini sinestezik olarak güçlendirir. Bu eş duyum, mekânın sadece algılanmasını değil, aynı zamanda içselleştirilmesini sağlar, böylece algının kalıcılığını ve anlamsal zenginliğini artırır. Sinestezik tasarım, mimarlığı estetik bir form olmaktan çıkarıp, duygusal ve bilişsel bir deneyim alanına dönüştürür.

Sonuç olarak, mimari teorinin görsel merkezilikten kurtularak, bedensel ve çoklu duygusal bir algıya doğru yönelmesi, sadece çağdaş estetik bir gereklilik değil, aynı zamanda etik bir zorunluluktur. Duyusal modalitelerin tutarlı ve eşzamanlı bütünleşmesi, mekânın statik bir nesneden dinamik ve derinlemesine yaşantılanan bir olguya dönüşmesini sağlar. Öktem Erkartal ve Ökem'in (2015) "dokunma fenomeni" üzerine yaptığı çalışma, bu bedensel ve duygusal deneyimin, artık somut tasarım araçları aracılığıyla yönetilebileceğini göstermektedir. Mimarlık, haptik yoğunluğu, akustik atmosferi, hafızayı ve sinestezik potansiyeli merkeze alarak, insan ruhuyla ve bedeniyle güçlü bağlar kuran, anlam yüklü ve derinden yaşanan atmosferler inşa etme sorumluluğunu taşımaktadır. Ayrıca mekânın sıcaklık, nem ve koku gibi çevresel koşulları da algıyı etkileyerek ziyaretçide fiziksel ve duygusal bir bütünlük yaratır (Howes, 2021). Tarihi mirasın korunması süreçlerinde bile, bir yapının

'aura'sını korumak, sadece görsel restorasyondan değil, aynı zamanda orijinal akustik, termal ve sinestezik uyum niteliklerinin titizlikle yeniden üretilmesinden geçer. Bu çok duyulu tasarım yaklaşımı, mimarının temel amacı olan insan deneyimini zenginleştirmenin ve çevremizle daha anlamlı, bedensel ve kalıcı ilişkiler kurmanın yegâne koşuludur.

2.2. Ziyaretçi Deneyimi ve Sinestezik Algının Kuramsal Temelleri

2.2.1. Mekânsal deneyim ve çoklu duyusal yaklaşımlar

Deneyim kavramı, felsefi literatürde üzerinde uzlaşması en güç ve en karmaşık terimlerden biri olarak öne çıkar. Michael Oakeshott (1966), bu sözcüğün "felsefi dilde başa çıkılması en güç kavram" olduğunu ifade etmiş; kavramın tarih boyunca edindiği sayısız anlam katmanı, bu kavramsal zorluğu daha da artırmıştır. Martin Jay (2012), deneyimi sabit ve "tek bir zamansız anlam" olarak kabul etme yanılığısından kaçınarak, kavramın etimolojik dönüşümünü incelemenin gerekliliğini vurgular (Çoban, 2016).

Jay'in etimolojik analizi, İngilizce'deki *experience* sözcüğünün kökeni olan Latince *experientia*'nın "denemek" veya "sınamak" anlamlarına geldiğini gösterir. Ayrıca *experiri* (denemek) ve *periculum* (tehlike) kelimelerinin ortak köken paylaşması vurgulanarak, deneyim; sadece pasif bir bilgi edinme süreci olmaktan çıkarılıp, risk, belirsizlik ve kişisel dönüşüm içeren dinamik bir karşılaşma olarak konumlandırılır (Jay, 2012; Çoban, 2016). Deneyimin bu tarihsel ve dinamik okuması, mimarlık söyleminde kavramın ne tür anlam olanakları doğurabileceğini sorgulamak açısından verimli bir başlangıç sunar.

Deneyimin yapısındaki ikilik, Raymond Williams'ın (1985) yaptığı ayırım ile detaylandırılır: *experience past* (birikimsel deneyim) ve *experience present* (anlık yaşantı). Williams'a göre geçmiş deneyim, yaşanmışlıklardan süzülen derslerin toplamını, yani birikimli bilgiyi temsil ederken; şimdiki deneyim, duyusal, duygusal ve bilişsel yetilerin eşzamanlı aktif olduğu, ana ait yoğun bir bilinç halidir (Williams, 1985; Çoban, 2016). Deneyimin bu ikili yapısı, Almanca'daki *Erlebnis* (kişisel, dolaysız ve yaşantısal deneyim) ve *Erfahrung* (toplumsal birikim, bellek ilişkili kolektif deneyim) terimleriyle de somutlaşır (Jay, 2012). Dolayısıyla mimari

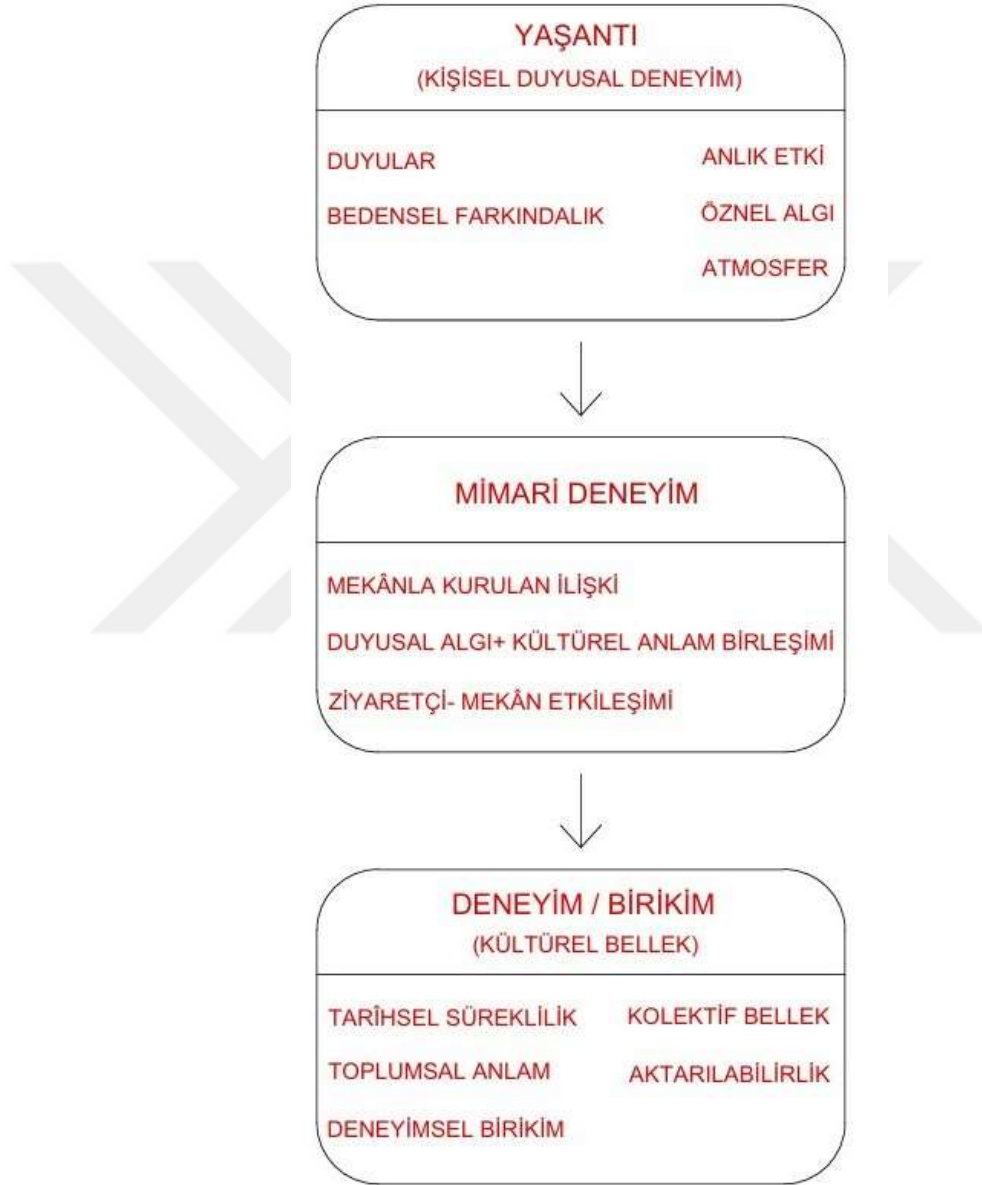
deneyim, hem duysal ve kişisel bir yaşantı (*Erlebnis*), hem de kolektif belleğe dayanan bir birikim (*Erfahrung*) olarak okunmalıdır.

Ziyaretçi deneyimi, birey ile mekân arasındaki karşılıklı etkileşimin duysal, bilişsel ve davranışsal boyutlarını içeren, bu ikili yapıyı yansıtan çok katmanlı bir süreçtir. Tuan'ın (1977) "mekânın deneyimlenen yer" olarak tanımladığı yaklaşım, bu süreci anlamak açısından önemlidir. Özellikle müze ve tarihi yapı ziyaretleri bağlamında Falk ve Dierking'in (2000) bağlamsal öğrenme modeli, deneyimin üç temel bağlam üzerinden şekillendiğini belirtir: kişisel bağlam (geçmiş deneyimler), sosyal bağlam (ilişkiler) ve fiziksel bağlam (mekânın nitelikleri). Bu model, bireyin geçmiş deneyimleri, sosyal ilişkileri ve mekânın fiziksel niteliklerinin bütünleşerek anlam ürettiğini vurgular.

Bu çerçevede, ışık, renk, sıcaklık, akustik, doku ve mekânsal organizasyon gibi çevresel bileşenler, ziyaretçinin duysal tepkilerini doğrudan etkiler (Mehrabian ve Russell, 1974). Farklı duysal koşullar, mekânın nasıl algılandığını ve nasıl hatırlandığını belirler. Pine ve Gilmore'un (1999) "deneyim ekonomisi" kavramı, günümüz mekânsal tasarımlarının giderek daha fazla deneyim odaklı hale geldiğini ve tarihi yapıların da yalnızca korunacak nesnelere değil, anlatılacak hikâyeler, yaşanacak atmosferler olarak yeniden değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürer.

Mekânsal deneyime dair uzun yıllar boyunca süregelen görsel algı merkezli paradigmanın kapsamlı bir eleştirisi, mimarlık, çevresel psikoloji ve fenomenoloji disiplinlerinin kesişiminde yer alan güncel araştırmalarla sunulmaktadır. Mekânla kurulan ilişki, artık sadece optik bir olguya indirgenen pasif bir gözlem eylemi olmaktan çok, tüm duysal modalitelerin sürekli etkileşim, sinestezi ve bütünleme çerçevesinde ele alındığı, dinamik ve çok katmanlı bir süreçtir. Bu yaklaşım, John Berger'in (2012) "Görme Biçimleri" eserinde dikkat çektiği gibi, görmenin sözlerden önce geldiği gerçeğini kabul etmekle birlikte, görsel algının toplumsal ve kültürel kodlarla nasıl şekillendiğini sorgulamaktadır. Bu sorgulayıcı bakış açısı, görme duysununun baskınlığının sorgulanmasını ve işitme, dokunma, koku ve kimi zaman tat duysularının, bireyin bilişsel, duysal ve bedensel deneyimi üzerindeki kritik, çoğu zaman bilinçaltı düzeydeki rolünün derinlemesine analiz edilmesini gerekli kılar (Spence, 2020).

Howes (2021), sinestezik tasarımın kültürel anlam üretiminde güçlü bir araç olduğunu vurgular. Özellikle tarihi yapılarda bu çok duyulu bütünlük, mekânın geçmişine dair derin bir farkındalık yaratır. Aşağıda yer alan Şekil 2.4’te, sinestezik mekân deneyiminin duyular arası etkileşim bileşenleri ve bu bileşenler arasındaki ilişkiyel akış şematik biçimde sunulmaktadır. Bu, Jay’in bahsettiği “bir ötekilikle karşılaşma” durumunun duyusal düzeydeki karşılığıdır.

Şekil 2.4: Sinestezik Mekân Deneyiminde Duyular Arası Etkileşim Diyagramı

Kaynak: (Yazarı Tarafından Oluşturulmuştur)

Mekân algısının temelinde yatan bu süreç, tekil duyusal girdilerin mekanik bir toplamından ibaret değildir. Algı, duyusal bütünleme kuramı çerçevesinde açıklanabilen karmaşık bir organizasyon sürecini gerektirir (Malçok ve Onaran,

2024). Bu kuramın temel tezi, mekânsal atmosferin oluşumunda kilit rolün, duyuşal bilgilerin eş zamanlı, tutarlı ve birbirini destekler biçimde merkezi sinir sisteminde işlenmesine ait olmasıdır. Eğer duyuşal girdiler arasında bir çatışma veya uyumsuzluk varsa, mekân deneyimi zayıflar ve bireyde yabancılaşma hissi yaratır. Bu bütünleşik perspektif, Małçok ve Onaran'ın (2024) Peter Zumthor'un mimari yaklaşımını örnek göstererek tartıştığı gibi, ışığın tonuyla malzemenin dokusunun, mekânın kokusuyla akustiğinin bilinçli bir kompozisyonla bir araya getirilmesini gerektirir. Mimari tasarımın, bu çoklu duyuşal bileşenleri bir duyuşal uyum oluşturacak şekilde kullanması, mekânın sadece işlevsel değil, aynı zamanda derin bir deneyim sunmasını sağlar. Bu bütünleşik duyuşal yaklaşım, farklı duyuşal girdilerin mekân deneyiminde nasıl etkileşimde bulunduğunu somutlaştıran bir örnekle gösterilebilir (Şekil 2.5).

Şekil 2.5: Çok Duyulu Odalar

Kaynak: (Broca, 2021)

Mekânsal deneyimin en temel katmanı, dokunsal algı ve bedensel katılım ile gerçekleşir. Mekânın termal ve akustik nitelikleri, bedensel deneyimin ayrılmaz bir parçasıdır. Bir tarihi mekânın kalın duvarlarının yazın sağladığı serinlik hissi veya bir kubbenin yarattığı özel akustik yankı, mekânın ölçüğünü, yaşını ve işlevini görsel uyarılardan daha somut bir şekilde bireye aktarır. Gürdal ve Uzun (2022), bu fizyolojik tepkilerin, mekânın tarihsel anlatısını soyut bir bilgi olarak değil, doğrudan deneyimlenen bir biçime dönüştürdüğünü, böylece mekânın anlam üretimi ve deneyimsel bütünlüğünün sağlanmasında merkezi bir rol oynadığını belirtir. Sinestezik deneyim, aynı zamanda belleğin etkinleşmesini sağlar. Tarihi bir yapıya özgü kokular (taşın nemi, ahşabın yaşlanmış kokusu veya mum dumanı) geçmişle bilinçdışı bir bağ kurar. Bu koku, dokunma ve işitme ile birleştiğinde, mekânın sembolik anlam katmanlarını güçlendirir. Böylece deneyim, yalnızca bedenen orada bulunma değil, orada yeniden var olma haline dönüşür (Böhme, 2013).

Tarihi mekânlardaki bu derinlemesine duyuşsal algının önemi, modern dünyanın getirdiği görsel kültür, küreselleşme ve hız dinamiklerinin eleştirisiyle daha belirgin hale gelmektedir. Modernite, Heynen'in (2011) tartıştığı gibi, beraberinde getirdiği hızlı değişim ve imaj odaklı yaşam tarzıyla, geleneksel, yavaş ve derinlemesine olan fenomenolojik deneyimin yüzeyselleşmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, John Berger'in (2012) görsel kültüre yönelik eleştirisi, imgelerin fotoğraf aracılığıyla mekândan koparılabilir ve çoğaltılabilir hale gelmesiyle birlikte, mekânın özgünlüğünün zedelendiğini ortaya koyar. İşte bu noktada, Büşra İnce (2015), mimari üretimin sadece bina inşa etmekten çıkıp, reklam ve medya aracılığıyla dolaşıma giren bir imaj ve gösteri haline gelmesini ve bu durumun mekânla kurulan ilişkiyi nasıl etkilediğini derinlemesine analiz etmiştir. İnce'nin tezi, geleneksel derin deneyimin aksine, modernitenin hız ve görsellik merkezli yapısının, mekânsal deneyimi dolaysız duyuşsal bir temas eyleminden, dolaylı, imaja dayalı bir tüketim biçimine dönüştürdüğünü ortaya koyar. Bu durum, anlık uyaranlara odaklanırken derin duyuşsal belleğin oluşumunu zorlaştırmaktadır.

Sonuç olarak, ziyaretçi deneyimi, sinestezik deneyim ve çoklu duyuşsal algı arasındaki ilişki, mimarlığın yalnızca bakılandan ibaret bir disiplin değil, tüm duyuların eşzamanlı katıldığı bir algı sanatı olduğunu ortaya koyar. Tarihi mekânlarda bu dönüşüm, sinestezik etkileşimlerin derinliğiyle artar. Mekânın tüm mimari öğeleri ziyaretçiyi çok duyulu bir bütünlük içinde sarar. Bu atmosfer, sadece geçmişin estetik bir yansıması değil, aynı zamanda bir deneyim aktarıcısıdır. Çoklu duyuşsal ve bütüncül yaklaşım, tarihi mekânların anlam üretimi ve deneyimsel bütünlüğünün sağlanmasında temel bir rol oynar. Bu çerçeve, tarihi mekânların korunma stratejilerini, sadece yapısal sağlamlığa değil, aynı zamanda duyuşsal bütünlüğün muhafazasına ve mekânsal belleği harekete geçiren, yavaş ve derinlemesine bir algılama sürecinin teşvik edilmesine odaklanmaya yönlendirir.

2.2.2. Sinestezi kavramının deneyimsel ve bilişsel boyutu

Mimarlık ve çevresel psikoloji alanındaki güncel araştırmalar, mekân deneyimini basitçe görsel algıdan ibaret olmaktan çıkarıp, tüm duyuşsal modalitelerin karmaşık ve sinestezik etkileşimiyle açıklayan yenilikçi bir çerçeve sunar. Bu çerçeve, Batı mimarlık ve kent planlama geleneğinde uzun süre baskınlığını korumuş olan görme duyusunun otoritesini sorgulayarak, işitme, dokunma, koku ve kimi zaman tat duyularının bilişsel ve duyuşsal deneyim üzerindeki kritik rolünü vurgular

(Spence, 2020). Mimarlık fenomenolojisinin temel savlarından beslenen bu çoklu duyusal yaklaşım, özellikle tarihi mekânlarda ziyaretçinin mekânla kurduğu ilişkinin yalnızca fiziksel sınırlarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda derinlikli fenomenolojik, bilişsel, duygusal ve kültürel boyutlarını da anlamaya olanak tanır. Bu bağlamda mekân, sadece bakılan bir nesne olmaktan çıkıp, tüm duyularla yaşanan bir durum haline gelir.

Mekân algısının bütüncül yapısı, tekil duyusal girdilerin toplamını aşan bir süreç olarak "duyusal bütünleme teorisi" üzerinden ele alınır (Malçok ve Onaran, 2024). Bu bilişsel yaklaşıma göre duyuların eş zamanlı, tutarlı ve birbirini destekleyen şekilde işlemesi, mekânsal atmosferin oluşumunda merkezi bir rol oynar. Literatürde, uyumlu (kongruent) duyusal bilgilerin, tutarsız (inkongruent) bilgilere göre daha hızlı ve etkili işlendiği gösterilmiştir (Shams ve Seitz, 2008). Malçok ve Onaran (2024), Peter Zumthor'un mimari yaklaşımında ışık, ses, koku ve malzeme gibi bileşenlerin, rastgele bir toplam değil, kasten tasarlanmış bir duyusal senfoni olarak mekân atmosferini oluşturmadaki belirleyici etkisine değinerek, bu perspektifi duyusal bütünleme kuramıyla ilişkilendirirler. Bu bütüncül yapı içinde, örneğin yüksek tavanın yarattığı görsel büyüklüğün, uzun yankı süresiyle eşleşmesi; mekânın büyüklük, derinlik ve ritim gibi soyut algılarının oluşumunda belirleyici rol oynar. Bu durum, mimari ölçeğin sadece gözle değil, akustik yankıyla da deneyimlendiğini kanıtlar.

Mimarlık tarihinde, sinestezi kavramının bilişsel ve deneyimsel boyutunu en radikal biçimde kullanan uygulamalardan biri, Daniel Libeskind tarafından tasarlanan Berlin Yahudi Müzesi'dir. Bu yapı, Soykırım'ın yarattığı yokluk ve bellek kavramlarını salt görsel gösterimlerle değil, ziyaretçinin tüm duyularını aktive eden bir dizi deneyimsel mekânla aktarır. Özellikle, "Soykırım Boşluğu" (*Holocaust Void*) gibi bölümler, doğal ışık ve ısının yokluğu, çıplak beton duvarların yarattığı ezici akustik alanındaki metal yüzeylerin çıkardığı rahatsız edici ses/gürültü gibi çoklu duyusal girdileri bilinçli olarak birleştirir. Bu tür bir mimari kurgu, tarihsel acıyı pasif bir seyirle değil, bedensel ve psikolojik olarak doğrudan deneyimleyerek (Ward, 2015), mekân-bellek ilişkisini en yüksek duygusal yoğunluğa taşır (Şekil 2.6).

Şekil 2.6: Berlin Yahudi Müzesi (Daniel Libeskind), Sinestezik Bir Deneyim Örneği

Kaynak: (Çamuşoğlu, 2025)

Bir diğer etkileyici sinestezik örnek ise, Jørn Utzon'un Sidney Opera Binası'nın iç mekân akustik ve dokusal tasarımıdır. Yapının görsel ikonikliği, iç mekânlarda kullanılan malzemelerin (ahşap ve akustik paneller) sesin yayılımı üzerindeki hassas kontrolüyle tamamlanır. Bu yaklaşım, izleyicinin konseri yalnızca işitsel olarak değil, mekânın görsel ve dokusal niteliklerinin işitme algısıyla bütünleştiği (işitsel-dokusal sinestezi) bir deneyimle algılamasını sağlar. Bu duyular arası bütünleşme, Pallasmaa'nın mimarlıkta bedensel ve varoluşsal bilgiğe odaklanan fenomenolojik yaklaşımından destek alır (Pallasmaa, 2017). Utzon'un tasarımı, mimari biçimi duyusal bütünlemenin bir aracı olarak kullanarak, mekânsal algının zenginliğini artırır. Bu durum, mimari eserin sadece formuyla değil, ziyaretçinin zihinsel ve duygusal tepkileri aracılığıyla anlam kazanmasını sağlar (Şekil 2.7).

Şekil 2.7: Jørn Utzon, Sidney Opera Binası İç Mekân Akustiği ve Dokusal Tasarımı

Kaynak: (Arkitektuel t.y.)

Mekân algısı, mimarideki görsel baskınlığı aşan, iç içe geçmiş bir duyuşsal etkileşimler ağıdır. Bu ağın temelini oluşturan sinestezik mekanizma, fiziksel mekânın nesnel özelliklerinin, ziyaretçinin zihninde tutarlı bir atmosfere ve güçlü bir deneyime nasıl dönüştüğünü açıklayan hayati bir bilişsel sentez sürecini ifade eder. Bu bağlamda, sinestezinin mekân deneyimindeki en önemli katkısı, bilişsel yükü azaltarak algısal hızı artırmasıdır. Deneysel psikoloji çalışmaları (Gallace ve Spence, 2006), çoklu duyuşsal uyarıların eş zamanlı ve tutarlı (*multisensory integration*) bir şekilde algılanmasının, beynin bilgiyi daha hızlı ve daha az çabayla işlemlerini sağladığını göstermektedir. Bilişsel yükün azaltılması, mimari bağlamda, ziyaretçinin karmaşık bir tarihi mekânın bütüncül atmosferini, parçalı veriler üzerinden bilinçli bir analitik süreç yürütmeden, anlık ve zahmetsizce oluşturabilmesi anlamına gelir. Beyin, tutarlı duyuşsal verileri otomatik olarak birleştirerek, mekânın derinlik, gizem veya ritüelistik kutsallık gibi soyut özelliklerinin içselleştirilmesini kolaylaştırır. Bu hızla sağlanan bilişsel tutarlılık, mekânın anında kavranmasını (*immediate apprehension*) ve duyuşsal yanıtların çabuk oluşmasını sağlar (Gallace ve Spence, 2006).

Duyular arası tutarlılıkla kodlanan deneyimler, hafızada daha kalıcı ve duyuşsal açıdan daha zengin izler bırakır; çünkü duyuşsal olarak yüklü anılar (örneğin koku ile tetiklenenler), nötr anılara göre daha güçlü depolanır (Kensinger, 2009). Bu durum, mekânın tarihsel ve kültürel değerlerinin zihinde derin bir saygı veya hayranlık duygusuyla ilişkilendirilmesini sağlar. Örneğin, bir tarihi yapıdaki duyuşsal uyarıların (loş ışık ve yankılı ses gibi) uyumlu birleşimi, ziyaretçinin mekâna yönelik duyuşsal bağlılığını güçlendirir ve mekânsal deneyimin hafızada kalıcılığını artırır (Ward, 2015). Farklı duyuşsal kanalların birbirini tamamlayıcı ve örtüşen bir etki yaratarak baskın bir atmosfer oluşturması, bir mimari eserin sadece formuyla değil, ziyaretçinin zihinsel ve duyuşsal tepkileri aracılığıyla anlam kazanmasını sağlar. Çok duyuşlu entegrasyonun bu rolü, karmaşık mimari ortamlarda duyuşsal katılımı artırma gücünü ortaya koyar (Spence, 2020).

Ancak tarihi bir mekân deneyiminde gözlemlenen sinestezik algı, sıklıkla nörolojik bir durum olan gerçek sinesteziden ziyade, bilişsel olarak koşullanmış, çapraz duyuşsal eşleşmeler (*cross-modal correspondences*) olarak ele alınmalıdır (Spence, 2011). Güncel çalışmalar (Spence, 2011; Deroy ve Spence, 2013), bu eşleşmelerin metaforik düşünce, dil ve paylaşılan kültürel hafıza ile şekillendiğini

vurgular. Örneğin, bir caminin ihtişamlı atmosferini yüksek bir ton veya parlak bir renkle ilişkilendirmek, ya da bir mağaranın gizli yapısını alçak bir frekansla eşleştirmek, bu sinestezik benzeri bilişsel sürecin sonucudur. Bu bilişsel eşleşmeler, mekânın karmaşık duygusal ve tarihi kimliğini anlamlandırmayı ve iletişimini kolaylaştırır. Nihayetinde, sinestezik algı, tarihi bir mekânın deneyiminde bilişsel süreçleri harekete geçirir ve çok katmanlı bir anlam yaratır (Spence, 2011; Deroy ve Spence, 2013). Ziyaretçi, mekânla kurduğu çok duyulu ilişki sayesinde, duyduğu, gördüğü ve hissettiği öğeleri zihninde bütünleştirir ve bu bilişsel sentez, mimari atmosferin duygusal ve tarihsel kimliği içselleştiren deneyimsel bir oluşuma dönüşmesini sağlar (Marks, 2011; Pallasmaa, 2005).

2.3. Tarihi Mekânların Sinestezik Okuması

2.3.1. Mekânsal bellek, duyusal kimlik ve kültürel aktarım

Tarihi ve kültürel mekânlar, mimarlık disiplininin detaylı çıktıları ya da fiziksel dünyanın durağan unsurları olmaktan çok daha karmaşık yapılardır. Onlar, yalnızca zamana karşı gösterdikleri fiziksel dirençle değil; nesiller boyu süregelen toplumsal yaşamın, derinleşmiş kolektif hafızanın ve bireysel deneyimlerin somutlaştığı, sürekli hareket halinde olan, çok boyutlu ve yaşayan bellek düzlemleridir. Bu yapılar, kendilerini var eden malzemelerin salt yapısal ve estetik özelliklerinin ötesine geçerek, geçmişte yaşanmış sayısız ritüelin ve yoğun duygusal anların silinmez izlerini bünyelerinde saklar. Bu nedenle, tarihi mekân, pasif bir koruma nesnesi olmaktan çıkıp, kültürel sürekliliğin mekânsal taşıyıcısı olarak ele alınması gereken, dinamik bir kültürel aktarım aracıdır.

Tarihi yapıların ziyaretçi tarafından deneyimlenme biçimine yönelik eleştirel yaklaşımlar, uzun süre yalnızca görsel özelliklerle sınırlı kalan klasik mimari paradigmadan uzaklaşarak, sinesteziyi ve çoklu duyusal algıyı odağa almaktadır. Bu değişim, mimarlığın genellikle göz ardı edilen çok duyulu doğasını açığa çıkarma gayretini yansıtır. Mekânın somut fiziksel gerçekliği ile ziyaretçinin zihinsel ve duygusal deneyimi arasındaki karmaşık ilişkiyi kuramsal bir zemine taşıyan bu bakış açısı, mekânsal deneyimi bütünsel algı düzleminde analiz eder (Böhme, 1993; Pallasmaa, 2005).

Tarihi bir yapının sinestezik gücü, yapısal niteliklerin algısal sonuçlarla bütünleşmesiyle ortaya çıkar. Mekânsal belleğin bu derin katmanları, yapının fiziksel varlığından kaynaklanan ancak duyuşsal algı yoluyla içselleştirilen somut izlerdir. Örneğin, malzemenin yüzeyindeki pürüzlülük (dokunsal kimlik), doğal ya da yapay ışığın yarattığı gölge oyunları (görsel kimlik), sesin mekânın hacminde yarattığı kendine has yankı ve akustiği (işitsel kimlik) ve hatta özgün bir koku (kokusal kimlik) gibi unsurlar, ziyaretçinin kendisi tarafından doğrudan algılanan ve hissedilen sinestezik izler haline gelir. Bir yapının yüksek tavanlı, taş bir salonunun uzun yankılanma süresi, görsel heybeti ve büyük kütesinin ağırlık hissiyle sinestezik bir şekilde birleşir (Spence, 2020). Sinestezi, duyuşsal verilerin tarihsel ve kimliksel bağlamla düzenlenmesinde kilit bir rol üstlenir (Malnar ve Vodvarka, 2004).

Ancak bu yapısal girdiler, algısal boyutta toplumsal bellek ve kültürel kimlikle derin bir etkileşime girmesiyle anlam kazanır. Mekânın sunduğu özgün atmosfer ve duyuşsal yoğunluk, bilginin kendisinden bağımsız olarak, geçmişteki kullanım biçimlerini ve kültürel kimliği hissettirme yeteneğine sahiptir. Bu bağlamda, özellikle mekânsal ölçeği ve tarihsel derinliği yüksek alanlarda, sinestezik kuram, mekânın algılanma sürekliliğini açıklamada önemli bir araç olarak hizmet eder. Tarihi mekânın geçmiş katmanları, duyuşsal hafıza izleri aracılığıyla aktarılabilir (Simner ve Hubbard, 2013; Meier ve Rothen, 2013).

Bu kapsamdaki fenomenolojik yaklaşım, algının bedensel temeline odaklanarak (Merleau-Ponty, 1962), tarihi yapının salt fiziksel yapısının ötesinde, ziyaretçinin duyuşsal aracılığıyla kurduğu anlam ilişkisine odaklanmayı zorunlu kılar. Sinestezik okuma, mekânın kimliğini ve derin geçmişini hissettiren bütüncül bir deneyim sunar. Mekânın kapalı ya da içe dönük karakteri, dış dünyanın uyaranlarını sınırlandırarak kullanıcının algısal odağını iç mekânın duyuşsal katmanlarına yöneltir (Pallasmaa, 2005). Bu durum, mekân belleği ve tekinsizlik kavramını güçlendirir (Ward, 2015; Trigg, 2012). Sinestezik etkileşim, ziyaretçi ile tarihi çevre arasındaki algısal sürekliliği yeniden kurarak, deneyimin yalnızca fiziksel değil, zihinsel bir katılım biçimine dönüşmesini sağlar (Marks, 2011; Pallasmaa, 2017). Sinestezik boyutun memnuniyete olan bir diğer önemli katkısı, deneyimin yenileyici kalitesini artırmasıdır. Tarihi bir mekândaki farklılaştırılmış duyuşsal çevre, ziyaretçinin dikkatinin dış dünyaya karşı kapanarak içsel çağrışımlara odaklanmasını kolaylaştırır. Bu içsel odaklanma, bir duyunun tetiklediği diğer duyuşsal imgeler veya

duygular yoluyla, ziyaretçinin mekânla derin psikolojik bir bağ kurmasına ve kendini mekânın bir parçası olarak görmesine yol açar (Liu vd., 2022). Miras alanlarının hafıza mekânı olarak işlevi, algılama ve kültürel etkileşim yoluyla özdeşleşme ve duygusal bağlılığı pekiştirir (Malkoç True ve Karadan, 2023). Ziyaretçinin mekândan aldığı algısal fayda ve psikolojik tatmin, sinestezik boyut aracılığıyla benzersiz algı yaratma ve derin psikolojik bağ kurma mekanizmaları üzerinden desteklenir (Spence, 2020). Bu etkileşimsel yapının kavramsal temsili, aşağıda yer alan diyagramda gösterilmiştir (Şekil 2.8).

Şekil 2.8: Tarihi Mekânlarda Sinestezik Algı Bileşenlerinin Etkileşimi

Kaynak: (Yazarı Tarafından Oluşturulmuştur)

Diyagram, tarihi bir mekânın atmosferini oluşturan görsel, işitsel, dokunsal, koku ve tat duyularının birbirleriyle kurduğu sinestezik ilişkileri şematik biçimde görünür kılar. Her bir duyunun kendi sınırları içinde işlev görmekten öte, diğer duyularla çapraz bağlar kurarak mekânın algısal kimliğini biçimlendiren çok katmanlı atmosfere katkıda bulunduğunu ve tarihsel, kültürel ve duygusal anlam katmanlarını derinleştirdiğini açıklamayı amaçlar.

Çoklu duygusal algının yarattığı sinestezik dinamikler, mekânsal belleğin temel kurucu ögesi olarak ön plana çıkar. Ziyaretçinin algısal deneyimi, mekâna yönelik duygusal tepkiler ve tutumlar üzerinde doğrudan belirleyicidir. Literatürde Howes (2022) ve Germann Molz ve Buda (2022) tarafından da belirtildiği gibi, tarihi ve kültürel mekânlar bireylerde estetik farkındalık, kültürel duyarlılık ve derin bir

mekânsal bilinç geliştirir. Bir tarihi yapıya adım atan ziyaretçi, malzemelerin yüzeyini, ışığın loşlukla algılanmasını ve çıkan seslerin mekânsal derinliğini tümünü deneyimler. Bu anlık duyuşsal veriler, basit birer izlenim olmanın ötesine geçer ve mekânın tarihi sürekliliğiyle bilinçaltı bir bilişsel bağ kurarak, bireyin uzun süreli belleğinde kalıcı bir yer edinir. Bu durum, tarihi yapıların salt gözle görülen mimari biçimleriyle değil, kişinin duygu durum aracılığıyla hissedilen deneyimsel katmanları sayesinde hatırlandığını ve kültürel açıdan gerçek anlamını kazandığını kanıtlar niteliktedir. Örneğin Süleymaniye Camii iç mekânındaki ışığın, hacmin ve ritüelin sinestezik birleşimi, bireysel mekânsal deneyimi derinlemesine kurar (Şekil 2.9). Duyuşsal bellek ile mekânsal bellek arasındaki bu güçlü etkileşim, geçmişin somut verilerini güncel deneyime entegre eden hayati bir köprü görevi üstlenir.

Şekil 2.9: Süleymaniye Camii İç Mekânı: Işık, Hacmin ve Ritüelin Bireysel Mekânsal Deneyimi Nasıl Kurduğunu Gösteren Sinestezik Bir Vurgu

Kaynak: Kubbe Altı (NTV, 2019)

Mimarlık teorisi perspektifinden bakıldığında, Juhani Pallasmaa'nın (2014) işaret ettiği gibi, mimarın görmeye olan aşırı bağımlılığını eleştiren bu yaklaşım, mekânın tüm duyuşlarla sinestezik olarak okunmasını zorunlu kılar. Bu okuma biçimi, mekânın tarihsel sürekliliğini sadece gözlemlenebilir fiziksel özellikleri üzerinden değil, duyuşsal kimlik aracılığıyla kavramayı mümkün kılar (Pallasmaa, 2014).

Bu bireysel duyuşsal ve bilişsel temel, kültürel mekânın toplumsal hafızayla olan zorunlu ilişkisiyle derinleşir. Gözde Tekin'in (2025) kapsamlı çalışmasında ele alındığı gibi, toplumsal ve kültürel üretimler ile ilişki biçimlerinin mekân üzerinde hayat bulması, alanı yalnızca şekillendirmekle kalmaz, aynı zamanda mekânın kendisinden etkilenecek onu yaşayan bir kültürel düzlem haline getirir. Köksal Alver'e (2007) göre, toplum kendi kimliğini mekân aracılığıyla biçimlendirir ve bu

kimliğin mekâna işlenmesi, onu toplumsal değer ve bilinçle dolu bir gösterge haline getirir. Öcal Oğuz'a (2007) göre ise, kültürel mekânlar; doğum, evlilik gibi ritüellerin ve geleneksel kutlamaların yaşandığı, yaşamın önemli geçiş noktalarını yansıtan alanlar olarak işlev görür. Miquel Amaros (2016) bu durumu, mekânların toplumsal ilişkilerin yaşandığı ve biçimlendiği alanlar olduğu, dolayısıyla mekânın ortadan kalkmasının o alana ait kolektif hafızanın da yitirilmesi anlamına geldiği görüşüyle pekiştirir.

Mekânların yalnızca fiziksel görünüşleriyle değil, aynı zamanda yaşantısal derinlikleriyle kimlik kazandığı görüşü, farklı disiplinlerde ortak bir zeminde buluşur. İlhan Tekeli'ye (2009) göre, bir mekânın kendine has bir kimlik kazanması, fiziksel donatıdan ziyade, orada gerçekleşen eylemlerin içeriği ve bu eylemlerin yarattığı topluluk yoğunluğuna bağlıdır. Bu bakış açısı, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın (2024) sunduğu şehir tasvirleriyle de örtüşür; Tanpınar'a göre bir şehri anlamak, o mekânlarda süregelen toplumsal uygulamalar, halkın deneyimlediği zaman dilimleri ve aktarılan hikâyelerle mümkündür. Kısacası, bir mekânın kimliği, deneyimlenenlerin, saklanan hatıraların, tekrarlanan pratiklerin ve üzerlerine yüklenen anlamların karmaşık ve sürekli yeniden üretilen bir sonucudur. Henri Lefebvre'e göre, mekânın üretimi üç boyutlu bir yapı çerçevesinde incelenebilir: algılanan mekân (günlük kullanım ve pratikler), tasarlanan mekân (planlanmış ve düzenlenmiş mekânlar) ve yaşanan mekân (bireyler ve toplum tarafından deneyimlenen mekânlar). Özellikle yaşanan mekân, bireylerin ve toplumun tarihsel deneyimleri, anlatılar, semboller, inançlar ve ritüeller ile biçimlenen çok katmanlı bir yapıya sahiptir (Lefebvre, 2014).

Kültürel ve toplumsal ilişkilerin şekillendirdiği mekânlar, doğrudan kolektif bellek kavramıyla güçlü bir bağ kurar. Pierre Nora, mekânın toplumsal hafıza üzerindeki merkezi rolünü vurgulayarak, süreklilik hissinin temelini mekânla bağlantılı olduğunu ifade eder. Ona göre, hafıza mekânları, bir topluluğun ortak geçmişini simgeleyen, insanların bilinçli müdahalesiyle veya zaman içinde şekillenen maddi ve soyut öğeleri kapsayan alanlardır (Nora, 1989). Bu kuramsal temel, Maurice Halbwachs'ın (2017) kolektif hafızaya dair temel yaklaşımıyla pekişir. Halbwachs, mekânsal bir çerçeve olmaksızın kolektif hafızanın var olamayacağını ileri sürerek, belleğin mekânsal bir bağlama olan zorunlu ihtiyacını kesin bir dille vurgular. Jan Assmann (2018) ise bu bağı, toplumsal kimliğin inşası bağlamında

derinleştirir. Gruplar, kendilerini sağlamlaştırmak amacıyla, yalnızca içsel iletişimin değil, aynı zamanda kimliklerinin sembolü ve hatıralarının dayanak noktası olacak mekânları bilinçli olarak yaratma eğilimi gösterirler. Assmann'a göre bellek, doğası gereği mekâna gereksinim duyar ve mekânsallaşma eğilimi taşır. Assmann'ın (2018) "bağlayıcı yapı" olarak tanımladığı ve temelini tekrarlamamanın oluşturduğu kültürel mekanizma, geçmişin toplumsal olarak canlı tutulmasında hayati bir rol oynar. Ritüellerin düzenli tekrarı, grubun zaman ve mekânsal birlikteliğini sağlayarak, kültürel belleğin sürekliliğini güvence altına alır. Bu bağlamda, Mehmet Samsakçı'nın (2023) belirttiği üzere, mimarının zamana direnerek bir toplumu ortak bir duygu etrafında birleştirme yeteneği, bu kültürel bağlayıcı yapının somut bir tezahürüdür. Bu perspektifler ışığında, mekânlar, yalnızca fiziksel yapılar değil, kültürel mirasın ve toplumsal hafızanın ritmik tekrar yoluyla aktarıldığı ve korunduğu dinamik birer zemin olarak işlev görür.

Sonuç olarak, tarihi mekânlar, yalnızca geçmişin mimari izlerini değil, aynı zamanda bireyin duyuşal hafızasında yer eden kalıcı duygusal etkileri ve toplumsal hafızanın ritmik tekrarlarını da taşıyarak kültürel mirasın hem somut hem de soyut boyutunu başarıyla aktarır. Ziyaretçinin mekân üzerindeki nihai ve kalıcı duygusal etkisi, yalnızca mekânın fiziksel ya da görsel niteliklerinden değil, bireysel algı, bilişsel süreç ve kültürel bilinç arasındaki çok katmanlı, sinestezik ilişkiden doğar. Sinestezik algı, bu karmaşık yapıyı duyuşal hafıza aracılığıyla birleştirerek kalıcı bir kültürel deneyime dönüştürür ve mekân, ziyaretçinin belleğinde yalnızca bir görüntü olarak değil, tüm duyuların eşzamanlı olarak devreye girdiği, duygusal, bedensel ve bilişsel izler bırakan bütüncül bir deneyim alanı olarak yaşamaya devam eder. Bu bütüncül deneyim, mekânların korunması ve kültürel aktarımın sürdürülmesi için hayati bir bilişsel temel sağlar.

2.3.2. Sinestezik algı yoluyla anlam üretimi ziyaretçi deneyimi

Sinestezik algı, bir tarihi mekânın fiziksel boyutundan öteye geçerek, bireyin zihninde kalıcı bir kişisel anlatıya ve çok katmanlı zihinsel temsile olanak tanır (Pallasmaa, 2005; Spence, 2020). Bu durum, mekânın sadece anlık bir duyguya değil, ayrıldıktan sonra bile duygusal ve imgesel katmanlarda varlığını sürdüren, derin bir deneyim alanına dönüştüğünü gösterir (Şimşek vd., 2022; Göktepeliler, 2023). Zihinsel temsili harekete geçiren unsur, tek bir duyunun etkinliği olmaktan ziyade, mekânı kavramsal ve duygusal düzeyde çağrıştıran çoklu algı bileşimleridir.

Malzeme dokularının yarattığı süreklilik hissi, düşey ya da yatay kütle algısı, boşlukların örgütlenişi, mekân içindeki yürüyüş ritmi veya ışığın izlediği hat gibi unsurlar, bireyin zihninde yalnızca mekânsal bir sahne olmanın ötesinde, anlam üretimine açık bir temsil alanı oluşturur. Bu temsil kimi zaman belirgin bir anımsama biçiminde, kimi zaman sezgisel bir imgelem veya kişisel anlatı kurma pratiği şeklinde ortaya çıkar. Ziyaretçi, fiziksel ortamı basitçe betimlemek yerine düşünsel ve duygusal bir bağ kurarak, çevreyi kişisel hafızasında kalıcı bir içsel mekân olarak yeniden yaratır (Manzo, 2005; Şimşek vd., 2022; Göktepeliler, 2023).

Bu durum, sinestezik algının ziyaretçi deneyimini basit gözlemden uzaklaştırarak, onu anlam ve aidiyet üretiminde etkin bir rol üstlenen özneye dönüştürdüğünü ortaya koyar. Bu çok katmanlı temsil, Deleuze'un 'fold' kavramında olduğu gibi, algının sürekli kıvrılarak yeniden üretildiği bir deneyim alanı oluşturur (Deleuze ve Strauss, 1991). Ziyaretçi, mekânın taşıdığı kültürel, tarihsel ve duygusal kodları kendi algısal repertuarında yeniden çözümler. Bu, sinestezik deneyimin ziyaretçinin zihninde nasıl çok katmanlı bir temsile dönüştüğü Şekil 2.10' da detaylıca gösterilmektedir. Mekân'ın fiziksel nitelikleri, kişisel çağrışımları harekete geçiren sembolik göstergeler işlevi görür; bu sayede her birey, mekânı kendi duygusal belleği aracılığıyla yeniden kurgular. Bu süreçte, duyular arası geçişlerle birlikte bireysel imgelemin etkinleşmesi, mekânın anlamını çoğaltır ve onu her ziyaretçide farklı bir biçimde yeniden doğurur.

Şekil 2.10: Sinestezik Algının Ziyaretçi Deneyimi Üzerinden Anlam ve Mekânsal Kimliğin Sürekliliğine Etkisi

Kaynak: (Yazarı Tarafından Oluşturulmuştur)

Bireylerde oluşan çağrışımlar, tarihsel sahnelemelere, kişisel hafızayla kesişen duygusal dalgalanmalara veya mekânın taşıdığı sessiz süreklilik üzerinden oluşan sezgisel okumalara dönüşebilir. Duyular arası geçişlerin sağladığı yorumlama biçimi, mekânın algılanışının, ayrıldıktan sonra bile zihinde varlığını sürdüren bir deneyim alanı yaratmasına olanak tanır. Zihinde oluşan bu temsil, ne yalnızca geçmişe dönük bir hatırlama ne de anlık bir gözlem izlenimiyle sınırlıdır; tam aksine, her ziyaretçi tarafından deneyimsel bellekle yeniden yazılan, canlı bir algı üretimi olarak işler.

Bu noktada, sinestezik deneyim aynı zamanda zamanın akışına karşı bir direnç biçimi olarak da değerlendirilebilir. Ziyaretçi, mekânla kurduğu çoklu duygusal ilişki sayesinde, geçmişin izlerini yalnızca tarihsel bilgi düzeyinde hissetmez. Bu durum, tarihsel sürekliliği duyular üzerinden yeniden kurma pratiği olarak okunabilir. Mekânın kokusu, sıcaklık değişimi veya malzemenin dokunsal yoğunluğu, geçmişe ait bir atmosferi günümüze taşır. Böylece sinestezik algı, hem belleğin uyarılması hem de kültürel aktarımın duygusal bir aracı hâline gelir.

Sinestezik deneyim, duygusal ve duygusal yoğunluğu nedeniyle her zaman kolay yönetilebilir olmayabilir. Özellikle karmaşık veya yüksek uyaranlı çevrelerde birden fazla sinestezik eşliğin eşzamanlı olarak etkinleşmesi, duygusal aşırı yüklenmeye ve dikkatin dağılmasına yol açabilir (Ward, 2013). Bu durum bireyde duygusal yorgunluk veya kaygı tepkilerini tetikleyebilir. Dolayısıyla sinestezinin niteliksel yönetimi, bu deneyimin hem yaratıcı bir kaynak hem de potansiyel bir zorluk olarak görülmesini gerektirir (Rothen vd., 2012).

Sinestezik deneyimin ziyaretçi yönetimi, bireyin algısal tepkilerini tanıması ve bunlara uyum sağlaması yoluyla, bu çoklu algı biçiminin mekânsal deneyim sırasında duygusal bir avantaja dönüştürülmesine odaklanır. Bireyin sinestezik algılarının kalıcı ve kişiye özgü bir parça olduğunu kabul etmesi, psikolojik dayanıklılığı artırır (Banissy vd., 2009). Ayrıca dikkat yönlendirme, duygusal filtreleme ve farkındalık temelli stratejiler, ziyaretçilerin mekânı deneyimlerken yaşadıkları duygusal yükü azaltarak işlevselliklerini artırır (Spence, 2020). Bu yönetim, bireyin bu çoklu algı biçimini bir engel olarak değil, duygusal derinlik, yaratıcılık ve algısal zenginliğe dönüştüren kişisel bir potansiyel olarak kavramasını hedefler.

Mekânsal kimlik, sabit ve fiziksel öğelerin basit bir toplamı olmaktan ziyade, toplumsal bellek ve kullanıcı deneyimlerinin harmanlanmasıyla zaman içinde sürekli yeniden üretilen dinamik bir olgu olarak tanımlanır (Norberg-Schulz, 1980). Özellikle tarihi yapılar söz konusu olduğunda, mekânsal kimliğin sürdürülebilirliği, yapının mimari bütünlüğünü korumak kadar, onun atmosferini, duyuşal karakterini ve kolektif anlam katmanlarını gelecek kuşaklara aktarabilmekle yakından ilişkilidir. Bu çerçevede, mekânın sinestezik deneyimle algılanmasını, sadece anlık hislerle değil, geçmişten gelen kültürel anlamların ziyaretçi tarafından çok duyuşal biçimde yeniden yorumlanmasıyla ilişkilendirir (Pallasmaa, 2005; Holl vd., 2006).

Tarihi bir mekânın kimliği hakkında katı restorasyon uygulamalarının başarısı, mekânın duyuşal bütünlüğünü bozmadan dönüşümü stratejik olarak yönetebilmekle doğru orantılıdır (Zumthor, 2006; Holl, 2000). Bu bağlamda, mekânın özgün akustiği, nemi veya termal nitelikleri radikal biçimde değiştirildiğinde, ziyaretçi zihnindeki bütüncül kimlik algısı zedelenir. Dolayısıyla duyuşal restorasyon, mekânsal kimliği korumada kritik bir araç olarak görülmelidir.

Sinestezik boyutun merkeze alındığı bir koruma yaklaşımı, uluslararası miras yönetiminin bütüncül ilkeleriyle de örtüşür. ICOMOS ve UNESCO gibi otoriteler, somut olmayan mirasın korunması ilkesi, mekânın yalnızca fiziksel strüktürüne değil, onun atmosferini oluşturan ses, ışık, doku ve sıcaklık gibi unsurların da özgün biçimde korunmasına işaret eder. Sinestezik deneyim bağlamında mekânsal kimliğin sürdürülebilirliği, mekândan alınan bir duyunun diğer duyuşlarla kurduğu çağrışım ilişkilerinin sürekliliğine bağlıdır (Holl, 2000). Örneğin ses yankılanmasının aşırı azaltıldığı veya yapay ışık şiddetinin artırıldığı müdahaleler, mekân kimliğini görsel olarak korusa bile sinestezik bütünlüğü bozarak kimliği dönüştürebilir. Bu nedenle mekânsal sürdürülebilirlik, yapının fiziksel dayanıklılığının ötesinde, duyuşal hafızanın devamlılığı anlamına gelir.

Bu sinestezik algının, ziyaretçinin mekânla kurduğu ilişki biçimini katılımcı bir boyutta güçlendirdiği açıkça görülmektedir. Pasif bir gözlem nesnesi olma durumundan sıyrılan mekân, bireyin deneyimsel bir ortağına dönüşerek tarihi yapıyı yaşayan bir kültürel varlık statüsüne yükseltir. Ziyaretçi, duyuşal aracılığıyla hem bireysel hem de kolektif belleğin aktif biçimde yeniden üretilmesine aracılık eder.

Mekânsal kimlik aynı zamanda dönüşebilir bir yapıya sahiptir. Kültürel pratikler, demografik değişimler veya turistik kullanım biçimleri, mekânın anlam

katmanlarını sürekli yeniden şekillendirir. Bu dönüşüm, kimliğin kaybı olarak değil, duyuşsal kimliğe saygılı biçimde yürütüldüğünde mekânın hem korunmasını hem de çağdaş kullanımlarla zenginleşmesini sağlar (Norberg-Schulz, 1980; Falk ve Dierking, 2016). Örneğin tarihi bir alanda sergi gibi kültürel aktiviteler, mekâna yeni anlam katmanları eklerken özgün duyuşsal karakteristikleri korur ve mekânın kimliğini destekler nitelik kazanır (Takva vd., 2023).

Mimar ve iç mimarların rolü, mekânsal dönüşüm süreçlerini yalnızca işlevsel bir yeniden kullanım aracı olarak görmekten ziyade, çok duyuşlu atmosferin sürekliliğini göz önünde bulunduran bütüncül bir bakış açısıyla yönetmektir (Zeisel, 2006). Güncel sürdürülebilirlik stratejileri, bu duyuşsal bütünlüğü korumak için dijital teknolojilerin kullanımını önerir. Özellikle uzaktan izleme sistemleri, nem, sıcaklık ve akustik gibi kritik duyuşsal parametreleri sürekli izleyerek, müdahalelerin mekân kimliği üzerindeki riskini en aza indiren bilimsel kararlar alınmasını sağlar (King vd., 2016). Bu sistemler, Yerebatan Sarnıcı gibi tarihi alanlarda etkin bir şekilde kullanılmaktadır.

Sonuç olarak, mekânsal kimliğin sürdürülebilirliği ve dönüşümü, sadece sabit bir koruma meselesi olmayıp, duyuşsal hafızayı canlı tutan, deneyim odaklı bir yenilenme ve koruma süreci olarak ele alınmayı gerektirir. Tarihsel mekânların anlam üretimi, kullanıcı-mekân arasındaki sinestezik ilişki aracılığıyla sürekli yeniden kurgulanır; bu yeniden kurgulama ise mekânın kimliğini korurken aynı zamanda dönüştürerek yaşatır. Tarihi mekânların ziyaretçi deneyimlerine açık ve önemli mekânlar olması, sürdürülebilirlik açısından da yalnızca fiziksel yapının korunması değil, mekânın duyuşsal kimliğinin çok duyuşlu deneyimler yoluyla geleceğe stratejik olarak taşınmasıdır.

3. YÖNTEM

Katılımcılardan nicel veri toplanmasını içeren bu çalışma için, İstanbul Gedik Üniversitesi Etik Kurulu'nun 27 Mayıs 2024 tarihli (2024/5) sayılı toplantısında Etik Kurul Onayı (No. 335320) alınmıştır. Çalışmada kullanılan tüm veriler, kurumsal veri paylaşım protokollerine uygun olarak toplanmış ve katılımcı kimliklerinin gizliliği titizlikle korunarak analiz edilmiştir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin mevzuat doğrultusunda, tüm etik ilkeler özenle gözetilmiştir.

3.1 Araştırmanın Deseni

Çalışma, nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kapsamında tasarlanmıştır. Tarama modeli, geçmişte ya da günümüzde var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan (Karasar, 2015) ve sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan bir araştırma deseni (Büyüköztürk vd., 2014). Bu bağlamda, çalışma hem betimsel hem de ilişkisel tarama modeli özellikleri taşımaktadır. Araştırmanın temelini, mekânsal deneyimin duyuşsal algılar üzerinden nasıl şekillendiğini ortaya koymak amacıyla hazırlanan anket çalışması oluşturmaktadır. Anket, Google Forms aracılığıyla çevrim içi olarak uygulanmış ve yalnızca daha önce Yerebatan Sarnıcı'nı ziyaret ettiğini beyan eden katılımcıların yanıtlaması esas alınmıştır. Anket formunda, görme, işitme, dokunma, koklama ve tat alma gibi duyularla ilişkilendirilen ve sinestezik deneyim parametrelerine dayanan ifadeler yer almaktadır. Bu ifadeler sayesinde, mekân deneyiminin hangi duyular aracılığıyla daha yoğun olarak algılandığı ve bu algıların sinestezik bir bağlamda nasıl keşitildiği analiz edilmiştir. Veriler, istatistiksel analizlere uygun şekilde sayısallaştırılmış ve katılımcıların duyuşsal algı düzeyleri ile demografik verileri arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir. Araştırma deseni, bu yönüyle hem mekân deneyiminin bireysel algılar üzerinden okunmasına hem de sinestezik etkileşimlerin anlaşılmasına katkı sunmayı amaçlamaktadır.

3.2 Araştırmanın Örnekleme

Bu araştırmanın evrenini, Yerebatan Sarnıcı'nı geçmişte ziyaret etmiş ve mekâna dair kişisel deneyime sahip olan yetişkin bireyler oluşturmaktadır. Tarihi bir mekâna ilişkin sinestezik deneyim parametreleri üzerinden duyuşsal algıları değerlendirmek olduğundan, yalnızca mekânı fiziksel olarak deneyimlemiş bireylerin görüşlerine ulaşmak hedeflenmiştir. Örneklem ise, bu evren içerisinde amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırmaya 102 kişi katılım sağlamıştır. Katılımcıların seçilmesinde temel ölçüt, Yerebatan Sarnıcı'nı en az bir kez ziyaret etmiş olmalarıdır. Bu koşul, bireysel deneyime dayalı duyuşsal algıların değerlendirilebilmesi açısından gereklidir. Veri toplama süreci, çevrim içi olarak Google Forms aracılığıyla yürütülmüş; anket, sosyal medya platformları ve akademik iletişim kanalları üzerinden paylaşılmıştır. Katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmıştır. Örneklem grubunun demografik özellikleri (yaş, cinsiyet) çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik, sinestezik algının bireyler arası farklılıklarını gözlemleyebilmek açısından avantaj sağlamıştır. Araştırmanın örnekleme, yeterli sayıya ulaşıldığında veri doyumu esas alınarak sonlandırılmıştır. Böylece, tarihi bir mekâna ilişkin çok duyuşsal algıların güvenilir biçimde analiz edilmesi mümkün hale gelmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından geliştirilen bir anket formu kullanılmıştır. Anket formu, Yerebatan Sarnıcı'nın farklı duyuşsal aracılığıyla nasıl deneyimlendiğini ölçmeye yönelik olarak yapılandırılmıştır ve toplam 39 maddeden oluşmaktadır. Anketin ilk bölümünde katılımcıların demografik bilgilerine yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde, katılımcıların duyuşsal deneyimlerine ilişkin genel değerlendirmeler içeren 5 madde bulunmaktadır. Üçüncü bölümde, duyuşsal deneyim ile mekânsal algı arasındaki ilişkiyi irdelemeye yönelik 5 madde yer almaktadır. Dördüncü bölümde ise sinestezik deneyimle ilgili değerlendirmelere yer verilmiş olup, bu bölüm 25 maddeden oluşmaktadır. Beşinci ve son bölümde ise sinestezik deneyim ile mekânsal deneyim arasındaki ilişkiyi değerlendirmeye yönelik 4 madde bulunmaktadır. Anket formundaki ifadeler, sinestezik deneyim parametreleri doğrultusunda oluşturulmuştur. Bu kapsamda, katılımcıların görme, işitme, dokunma, koku ve tat alma gibi temel duyuşlarına ilişkin

alguları ölçülmüştür. Anket maddeleri, 5 dereceli Likert tipi ölçekle (1: Kesinlikle katılmıyorum – 5: Kesinlikle katılıyorum) yanıtlanmıştır. Ortalama 10-15 dakikada tamamlanabilen anket, Google Forms aracılığıyla çevrim içi ortamda uygulanmıştır. Katılımcılara herhangi bir zaman kısıtlaması getirilmemiş, anketi diledikleri zaman diliminde özgürce yanıtlamalarına olanak tanınmıştır.

3.4. Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada elde edilen veriler, istatistiksel analizlere uygun olarak sayısallaştırılmış ve SPSS istatistiksel yazılım aracılığıyla analiz edilmiştir. Verilerin çözümlemesinde öncelikle betimsel istatistiksel yöntemler kullanılmış; her bir madde ile yaş değişkeni arasındaki ilişkinin korelasyon analizi yapılmıştır. Ayrıca, her bir madde için aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerinin hesaplanması analiz edilmiştir. Veriler, ordinal ölçek düzeyine sahip olduğundan, analizlerde bu ölçme düzeyine uygun istatistiksel teknikler tercih edilmiştir. Verilerin çözümlemesinde, ziyaretçilerin mekânsal deneyimlerinde hangi duyuların baskın olduğu ve bu duyuların birbirleriyle olan etkileşim düzeyi temel alınmıştır. Anket formu, araştırmanın amaç ve hedeflerine uygun olarak geliştirilmiş, ilgili literatür taraması ve uzman görüşleri doğrultusunda oluşturulmuştur. Ayrıca, çevrimiçi anketler, sadece internet erişimi olan bireylerle sınırlı kalmıştır.

4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, çok duyulu algıyı etkileyen görsel, işitsel, dokunsal, koku ve tat gibi duyuşsal unsurların mekân atmosferi ve kullanıcı deneyimi üzerindeki rolü ele alınmıştır. Bu çalışmaya toplam 102 katılımcı dâhil edilmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri, araştırmanın örneklem yapısını ortaya koymak ve elde edilen sonuçların yorumlanmasında bağlam sağlamak amacıyla analiz edilmiştir.

Çizelge 4.1: Katılımcıların Cinsiyet Demografik Bilgilerinin Frekans Analizi ile Değerlendirilmesi

		n	%
Cinsiyet	Kadın	74	72,5
	Erkek	28	27,5
	Total	102	100,0

Katılımcıların cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde kadınların oranı %72,5, erkeklerin oranı %27,5'tir.

Çizelge 4.2: Katılımcıların Yaş Demografik Bilgilerinin Frekans Analizi ile Değerlendirilmesi

	N	Minimum	Maximum	Ort	Std. Sapma
2.Yaşınız ?	102	17,0	64,0	30,01	8,20

Yaş dağılımı 17-64 aralığında değişmekte olup ortalaması 30,01, standart sapması 8,20'dir.

Çizelge 4.3: Geçerlilik Analizi

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,916
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	4891,910
	df	741
	Sig.	0,000

Çalışmada kullanılan ölçeği geçerlilik düzeyinin belirlenmesi amacıyla açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Verilerin faktör analizi için uygunluğunu belirlemek için elde edilen KMO katsayısı ve Bartlett Küresellik Testi anlamlılık

düzeıı incelenmiştir. KMO katsayısının 1'e yakın olması (0,916) ve Bartlett Küresellik Testi anlamlılık düzeyinin (p) <0,05 olması dolayısı ile verilerin faktör analizine uygun olduğu görölmüştür.

Çizelge 4.4: Faktör Analizi Sonuçları

Bileşen	Başlangıç Özdeğeri			Kareler Toplamı		
	Total	Varyans %	Birikimli %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	20,91	53,61	53,61	20,91	53,61	53,61
2	5,48	14,05	67,66	5,48	14,05	67,66
3	1,50	3,85	71,51	1,50	3,85	71,51
4	1,39	3,57	75,09	1,39	3,57	75,09
5	0,98	3,05	78,14	0,98	3,05	78,14
6	0,94	2,88	81,01	0,94	2,88	81,01
...	...	...	...			
...	...	...	...			
...	...	...	...			
36	0,042	0,107	99,782			
37	0,033	0,084	99,866			
38	0,029	0,075	99,941			
39	0,023	0,059	100,000			

Özdeğeri 1'den büyük olan faktör sayısı 4 olduğu için 39 maddenin 4 faktör altında ağırlıklandığı söylenebilir. Birinci faktör tek başına toplam varyansın %53,61'ini, ikinci faktör tek başına toplam varyansın %14,05'ini, üçüncü faktör tek başına toplam varyansın %3,85'ini, dördüncü faktör tek başına toplam varyansın %3,57'sini açıklamaktadır. Dört faktör birlikte toplam varyansın %75,09'unu açıklamaktadır. Özellikle "Sinestezik Deneyim" faktörünün en yüksek oranda varyansı açıklaması, Yerebatan Sarnıcı deneyiminde duyular arası etkileşimin baskın bir rol oynadığını göstermektedir.

Aşağıda verilen faktör ağırlık matrisinde maddelerin hangi faktör altında ağırlıklandığı verilmiştir (Çizelge 4.5).

Çizelge 4.5: Faktör Ağırlık Matrisi

	Faktör			
	1	2	3	4
d24	0,903			
d23	0,898			
d25	0,874			
d22	0,856			
d14	0,815			
d19	0,794			
d7	0,898			
d6	0,814			
d5	0,777			
d10	0,733			
d11	0,654			
d12	0,651			
d13	0,624			
d4	0,541			
d9	0,445			
d8	0,540			
d1	0,789			
d2	0,786			
d18	0,732			
d20	0,664			
d21	0,646			
d3	0,646			
d15	0,606			
d16	0,554			
d17	0,487			
b3		0,711		
b5		0,640		
b4		0,562		
b2		0,546		
b1		0,545		
c4			0,459	
c3			0,406	
c5			0,482	
c1			0,449	
c2			0,428	
e1				0,685
e2				0,669
e5				0,601
e3				0,556
e4				0,541

Aynı faktör altında yer alan maddelerin ortak özellikleri incelendiğinde; birinci faktör “Sinestezik Deneyim ile İlgili Değerlendirme”, ikinci faktör “Duyusal

Deneyim ile İlgili Genel Değerlendirme”, üçüncü faktör “Duyusal Deneyim–Mekânsal Algı Arasındaki İlişki”, dördüncü faktör ise “Sinestezik Deneyim–Mekânsal Deneyim Arasındaki İlişki” olarak adlandırılmıştır.

Maddelere katılım düzeyleri 1-5 aralığında skorlanmış ve bu skorların ortalamaları ve standart sapmaları tabloda verilmiştir (Çizelge 4.6).

Çizelge 4.6: Maddelere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Duyusal Deneyim ile İlgili Genel Değerlendirme	Ort	Std. Sapma
1. Yerebatan Sarnıcı'nı deneyimlerken görme duyum harekete geçti.	4,38	1,05
2. Yerebatan Sarnıcı'nı deneyimlerken işitme duyum harekete geçti.	3,92	1,04
3. Yerebatan Sarnıcı'nda bulunduğumda dokunma duyum harekete geçti.	3,90	1,14
4. Yerebatan Sarnıcı'nı deneyimlerken koklama duyum harekete geçti.	3,69	1,20
5. Yerebatan Sarnıcı'nı deneyimlerken tat alma duyum harekete geçti.	2,40	1,28
Duyusal Deneyim–Mekânsal Algı Arasındaki İlişki	Ort	Std. Sapma
1. Yerebatan Sarnıcı'ndaki görsel deneyimim, mekânla ilgili algımda bütüncül bir etki yarattı.	4,37	1,05
2. Yerebatan Sarnıcı'ndaki işitsel deneyimim, mekânla ilgili algımda bütüncül bir etki yarattı.	3,96	1,10
3. Yerebatan Sarnıcı'ndaki dokunsal deneyimim, mekânla ilgili algımda bütüncül bir etki yarattı.	3,91	1,16
4. Yerebatan Sarnıcı'ndaki kokusal deneyimim, mekânla ilgili algımda bütüncül bir etki yarattı.	3,66	1,24
5. Yerebatan Sarnıcı'ndaki tat alma deneyimim, mekânla ilgili algımda bütüncül bir etki yarattı.	2,60	1,30
• Sinestezik Deneyim ile İlgili Değerlendirme	Ort	Std. Sapma
1. Yerebatan Sarnıcı'ndaki görsel uyarıcılar, mekândaki işitsel deneyimimi de etkiledi.	4,02	1,15
2. Yerebatan Sarnıcı'ndaki görsel uyarıcılar, mekândaki dokunsal deneyimimi de etkiledi.	4,07	1,14
3. Yerebatan Sarnıcı'ndaki görsel uyarıcılar, mekândaki kokusal deneyimimi de etkiledi.	3,60	1,28
4. Yerebatan Sarnıcı'ndaki görsel uyarıcılar, mekândaki tat alma deneyimimi de etkiledi.	2,82	1,31
5. Yerebatan Sarnıcı'ndaki görsel uyarıcılar, mekândaki sinestezik deneyimimi de etkiledi.	3,96	1,06
6. Yerebatan Sarnıcı'ndaki işitsel uyarıcılar, mekândaki görsel deneyimimi de etkiledi.	4,12	1,03
7. Yerebatan Sarnıcı'ndaki işitsel uyarıcılar, mekândaki dokunsal deneyimimi de etkiledi.	3,77	1,16

Çizelge 4.6: (Devamı) Maddelere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

• Sinestezik Deneyim ile İlgili Değerlendirme	Ort	Std. Sapma
8. Yerebatan Sarnıcı'ndaki işitsel uyarıcılar, mekândaki kokusal deneyimimi de etkiledi.	3,39	1,34
9. Yerebatan Sarnıcı'ndaki işitsel uyarıcılar, mekândaki tat alma deneyimimi de etkiledi.	2,78	1,29
10. Yerebatan Sarnıcı'ndaki işitsel uyarıcılar, mekândaki sinestezik deneyimimi de etkiledi.	3,86	1,02
11. Yerebatan Sarnıcı'ndaki dokunsal uyarıcılar, mekândaki görsel deneyimimi de etkiledi.	4,13	1,03
12. Yerebatan Sarnıcı'ndaki dokunsal uyarıcılar, mekândaki işitsel deneyimimi de etkiledi.	3,77	1,14
13. Yerebatan Sarnıcı'ndaki dokunsal uyarıcılar, mekândaki kokusal deneyimimi de etkiledi.	3,54	1,26
14. Yerebatan Sarnıcı'ndaki dokunsal uyarıcılar, mekândaki tat alma deneyimimi de etkiledi.	2,80	1,27
15. Yerebatan Sarnıcı'ndaki dokunsal uyarıcılar, mekândaki sinestezik deneyimimi de etkiledi.	3,81	1,21
16. Yerebatan Sarnıcı'ndaki kokusal uyarıcılar, mekândaki görsel deneyimimi de etkiledi.	3,87	1,22
17. Yerebatan Sarnıcı'ndaki kokusal uyarıcılar, mekândaki işitsel deneyimimi de etkiledi.	3,53	1,28
18. Yerebatan Sarnıcı'ndaki kokusal uyarıcılar, mekândaki dokunsal deneyimimi de etkiledi.	3,60	1,27
19. Yerebatan Sarnıcı'ndaki kokusal uyarıcılar, mekândaki tat alma deneyimimi de etkiledi.	2,83	1,28
20. Yerebatan Sarnıcı'ndaki kokusal uyarıcılar, mekândaki sinestezik deneyimimi de etkiledi.	3,63	1,24
21. Yerebatan Sarnıcı'ndaki tat alma uyarıcıları, mekândaki görsel deneyimimi de etkiledi.	2,97	1,35
22. Yerebatan Sarnıcı'ndaki tat alma uyarıcıları, mekândaki işitsel deneyimimi de etkiledi.	2,99	1,37
23. Yerebatan Sarnıcı'ndaki tat alma uyarıcıları, mekândaki dokunsal deneyimimi de etkiledi.	2,93	1,29
24. Yerebatan Sarnıcı'ndaki tat alma uyarıcıları, mekândaki kokusal deneyimimi de etkiledi.	3,03	1,33
25. Yerebatan Sarnıcı'ndaki tat alma uyarıcıları, mekândaki sinestezik deneyimimi de etkiledi.	2,98	1,38
Sinestezik Deneyim–Mekânsal Deneyim Arasındaki İlişki	Ort	Std. Sapma
1. Yerebatan Sarnıcı'nı deneyimlerken birden fazla duyumun aynı anda harekete geçtiğini hissettim.	4,25	1,07
2. Yerebatan Sarnıcı'nı deneyimlerken uyarılan bir duyumun başka bir duyumu harekete geçirdiğini hissettim.	4,17	0,96
3. Yerebatan Sarnıcı'nın deneyimlerken tüm duyularımın birlikte çalıştığını hissettim.	3,80	1,12
4. Yerebatan Sarnıcı'nın genel atmosferi, mekânı bütün duyularım ile deneyimleme isteği uyandırdı.	4,01	1,11

Tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde, katılımcıların mekân deneyiminde en çok görme (Ort.=4,38) ve işitme (Ort.=3,92) duyularının aktive olduğu görülmektedir (Tablo 4.4). Tat alma duyusunun (Ort.=2,40) en düşük ortalamaya sahip olması, Yerebatan Sarnıcı'nın yapısal ve işlevsel özellikleriyle uyumludur.

Duyuların algıya etkisi değerlendirildiğinde, görsel deneyimin (Ort.=4,37) mekânsal algıda en baskın unsur olduğu görülmektedir. İşitsel (Ort.=3,96) ve dokunsal (Ort.=3,91) deneyimler de önemli katkı sağlamaktadır. Koklama duyusu (Ort.=3,66) nispeten daha düşük bir etki göstermektedir.

Sinestezik deneyim açısından, özellikle görsel uyarıcıların diğer duyulara etkisi yüksek bulunmuştur (örneğin görsel → işitsel, Ort.=4,02). Katılımcılar ayrıca birden fazla duyunun eşzamanlı olarak harekete geçtiğini (Ort.=4,25) güçlü bir biçimde hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu bulgular, Yerebatan Sarnıcı'nın görsel, işitsel ve dokunsal düzeyde çok-duyulu bir bütünlük sunduğunu ortaya koymaktadır.

Maddelere katılım düzeylerinin cinsiyete göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı bağımsız gruplarda t testi ile incelenmiştir (Çizelge 4.7- 4.10).

Çizelge 4.7: Duyusal Deneyim ile İlgili Genel Değerlendirme Maddelerine Katılım Düzeylerinin Cinsiyete Göre Değişimi

Cinsiyetiniz?		N	Ort	Std. Sapma	t	p
1. Yerebatan Sarnıcı'nı deneyimlerken görme duyum harekete geçti.	Kadın	74	4,47	1,00	1,419	0,159
	Erkek	28	4,14	1,18		
2. Yerebatan Sarnıcı'nı deneyimlerken işitme duyum harekete geçti.	Kadın	74	3,96	1,05	0,596	0,553
	Erkek	28	3,82	1,02		
3. Yerebatan Sarnıcı'nda bulunduğumda dokunma duyum harekete geçti.	Kadın	74	3,91	1,16	0,049	0,961
	Erkek	28	3,89	1,10		
4. Yerebatan Sarnıcı'nı deneyimlerken koklama duyum harekete geçti.	Kadın	74	3,72	1,21	0,407	0,685
	Erkek	28	3,61	1,20		
5. Yerebatan Sarnıcı'nı deneyimlerken tat alma duyum harekete geçti.	Kadın	74	2,31	1,32	-1,168	0,246
	Erkek	28	2,64	1,16		

Duyusal Deneyim ile İlgili Genel Değerlendirme ile ilgili maddelere katılım düzeylerinin cinsiyete göre değişimi incelendiğinde maddelere katılım düzeyinin cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği görülmüştür ($p>0,05$). Diğer

bir ifade ile kadın ve erkeklerin Duyusal Deneyim ile İlgili Genel Değerlendirme ile ilgili ifadelere katılım düzeyleri aynı seviyededir denilebilir.

Çizelge 4.8: Duyusal Deneyim–Mekânsal Algı Arasındaki İlişki Maddelerine Katılım Düzeylerinin Cinsiyete Göre Değişimi

Cinsiyetiniz?		N	Ort	Std. Sapma	t	p
1. Yerebatan Sarnıcı'ndaki görsel deneyimim, mekânla ilgili algımda bütüncül bir etki yarattı.	Kadın	74	4,46	0,94	1,362	0,176
	Erkek	28	4,14	1,30		
2. Yerebatan Sarnıcı'ndaki işitsel deneyimim, mekânla ilgili algımda bütüncül bir etki yarattı.	Kadın	74	3,97	1,10	0,181	0,856
	Erkek	28	3,93	1,12		
3. Yerebatan Sarnıcı'ndaki dokunsal deneyimim, mekânla ilgili algımda bütüncül bir etki yarattı.	Kadın	74	3,89	1,19	-0,280	0,780
	Erkek	28	3,96	1,10		
4. Yerebatan Sarnıcı'ndaki kokusal deneyimim, mekânla ilgili algımda bütüncül bir etki yarattı.	Kadın	74	3,65	1,29	-0,108	0,914
	Erkek	28	3,68	1,12		
5. Yerebatan Sarnıcı'ndaki tat alma deneyimim, mekânla ilgili algımda bütüncül bir etki yarattı.	Kadın	74	2,51	1,33	-1,069	0,288
	Erkek	28	2,82	1,22		

Duyusal Deneyim–Mekânsal Algı Arasındaki İlişki ile ilgili maddelere katılım düzeylerinin cinsiyete göre değişimi incelendiğinde maddelere katılım düzeyinin cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği görülmüştür ($p>0,05$). Diğer bir ifade ile kadın ve erkeklerin Duyusal Deneyim–Mekânsal Algı Arasındaki İlişki ile ilgili ifadelere katılım düzeyleri aynı seviyededir denilebilir.

Çizelge 4.9: Sinestezik Deneyim Boyutları Arasındaki Etkileşim Maddelerine Katılım Düzeylerinin Cinsiyete Göre Değişimi

Cinsiyetiniz?		N	Ort	Std. Sapma	t	p
1. Yerebatan Sarnıcı'ndaki görsel uyarıcılar, mekândaki işitsel deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	4,11	1,11	1,265	0,209
	Erkek	28	3,79	1,26		
2. Yerebatan Sarnıcı'ndaki görsel uyarıcılar, mekândaki dokunsal deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	4,08	1,17	0,179	0,858
	Erkek	28	4,04	1,07		
3. Yerebatan Sarnıcı'ndaki görsel uyarıcılar, mekândaki kokusal deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	3,47	1,27	-1,622	0,108
	Erkek	28	3,93	1,25		

Çizelge 4.9: (Devamı) Sinestezik Deneyim Boyutları Arasındaki Etkileşim Maddelerine Katılım Düzeylerinin Cinsiyete Göre Değişimi

Cinsiyetiniz?	N	Ort	Std. Sapma	t	p	
4. Yerebatan Sarnıcı'ndaki görsel uyarıcılar, mekândaki tat alma deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	2,76	1,25	-0,837	0,405
	Erkek	28	3,00	1,47		
5. Yerebatan Sarnıcı'ndaki görsel uyarıcılar, mekândaki sinestezik deneyimimi de etkiledi.	Kadın	73	3,88	1,12	-1,288	0,201
	Erkek	28	4,18	0,86		
6. Yerebatan Sarnıcı'ndaki işitsel uyarıcılar, mekândaki görsel deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	4,09	1,00	-0,367	0,715
	Erkek	28	4,18	1,12		
7. Yerebatan Sarnıcı'ndaki işitsel uyarıcılar, mekândaki dokunsal deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	3,74	1,19	-0,441	0,660
	Erkek	28	3,86	1,08		
8. Yerebatan Sarnıcı'ndaki işitsel uyarıcılar, mekândaki kokusal deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	3,23	1,39	-2,015	0,047
	Erkek	28	3,82	1,12		
9. Yerebatan Sarnıcı'ndaki işitsel uyarıcılar, mekândaki tat alma deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	2,68	1,24	-1,393	0,167
	Erkek	28	3,07	1,39		
10. Yerebatan Sarnıcı'ndaki işitsel uyarıcılar, mekândaki sinestezik deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	3,77	1,05	-1,490	0,139
	Erkek	28	4,11	0,92		
11. Yerebatan Sarnıcı'ndaki dokunsal uyarıcılar, mekândaki görsel deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	4,12	1,06	-0,092	0,927
	Erkek	28	4,14	0,97		
12. Yerebatan Sarnıcı'ndaki dokunsal uyarıcılar, mekândaki işitsel deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	3,69	1,19	-1,229	0,222
	Erkek	28	4,00	0,98		
13. Yerebatan Sarnıcı'ndaki dokunsal uyarıcılar, mekândaki kokusal deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	3,39	1,28	-1,940	0,055
	Erkek	28	3,93	1,15		
14. Yerebatan Sarnıcı'ndaki dokunsal uyarıcılar, mekândaki tat alma deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	2,72	1,27	-1,131	0,261
	Erkek	28	3,04	1,29		
15. Yerebatan Sarnıcı'ndaki dokunsal uyarıcılar, mekândaki sinestezik deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	3,74	1,17	-0,957	0,341
	Erkek	28	4,00	1,31		

Çizelge 4.9: (Devamı) Sinestezik Deneyim Boyutları Arasındaki Etkileşim Maddelerine Katılım Düzeylerinin Cinsiyete Göre Değişimi

Cinsiyetiniz?	N	Ort	Std. Sapma	t	p	
16. Yerebatan Sarnıcı'ndaki kokusal uyarıcılar, mekândaki görsel deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	3,76	1,28	-1,564	0,121
	Erkek	28	4,18	1,02		
17. Yerebatan Sarnıcı'ndaki kokusal uyarıcılar, mekândaki işitsel deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	3,49	1,30	-0,626	0,533
	Erkek	27	3,67	1,24		
18. Yerebatan Sarnıcı'ndaki kokusal uyarıcılar, mekândaki dokunsal deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	3,51	1,28	-1,095	0,276
	Erkek	28	3,82	1,22		
19. Yerebatan Sarnıcı'ndaki kokusal uyarıcılar, mekândaki tat alma deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	2,78	1,26	-0,632	0,529
	Erkek	28	2,96	1,35		
20. Yerebatan Sarnıcı'ndaki kokusal uyarıcılar, mekândaki sinestezik deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	3,49	1,24	-2,006	0,048*
	Erkek	27	4,04	1,16		
21. Yerebatan Sarnıcı'ndaki tat alma uyarıcıları, mekândaki görsel deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	2,92	1,35	-0,628	0,531
	Erkek	28	3,11	1,34		
22. Yerebatan Sarnıcı'ndaki tat alma uyarıcıları, mekândaki işitsel deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	2,84	1,36	-1,851	0,067
	Erkek	28	3,39	1,34		
23. Yerebatan Sarnıcı'ndaki tat alma uyarıcıları, mekândaki dokunsal deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	2,84	1,30	-1,191	0,236
	Erkek	28	3,18	1,25		
24. Yerebatan Sarnıcı'ndaki tat alma uyarıcıları, mekândaki kokusal deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	2,89	1,33	-1,713	0,090
	Erkek	28	3,39	1,29		
25. Yerebatan Sarnıcı'ndaki tat alma uyarıcıları, mekândaki sinestezik deneyimimi de etkiledi.	Kadın	74	2,92	1,36	-0,730	0,467
	Erkek	28	3,14	1,43		

*p<0,05

Sinestezik Deneyim ile İlgili Değerlendirme ile ilgili ifadelere katılım düzeyinin cinsiyete göre değişimi incelendiğinde; “Yerebatan Sarnıcı’ndaki kokusal uyarıcılar, mekândaki sinestezik deneyimimi de etkiledi.” ifadesine katılım düzeyi cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte olup ($p<0,05$), erkeklerin ifadeye katılım düzeyi kadınlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

Çizelge 4.10: Sinestezik Deneyim ile İlgili Maddelere Katılım Düzeylerinin Cinsiyete Göre Değişimi

	Cinsiyet	N	Ort	Std. Sapma	t	p
1. Yerebatan Sarnıcı’nı deneyimlerken birden fazla duyumun aynı anda harekete geçtiğini hissettim.	Kadın	74	4,24	1,03	-0,028	0,977
	Erkek	28	4,25	1,17		
2. Yerebatan Sarnıcı’nı deneyimlerken uyarılan bir duyumun başka bir duyumu harekete geçirdiğini hissettim.	Kadın	74	4,16	0,95	-0,077	0,939
	Erkek	28	4,18	0,98		
3. Yerebatan Sarnıcı’nın deneyimlerken tüm duyularımın birlikte çalıştığını hissettim.	Kadın	74	3,77	1,13	-0,493	0,623
	Erkek	28	3,89	1,10		
4. Yerebatan Sarnıcı’nın genel atmosferi, mekânı bütün duyularım ile deneyimleme isteği uyandırdı.	Kadın	74	4,00	1,10	-0,144	0,886
	Erkek	28	4,04	1,17		

Duyusal Deneyim–Mekânsal Algı Arasındaki İlişki ile ilgili maddelere katılım düzeylerinin cinsiyete göre değişimi incelendiğinde maddelere katılım düzeyinin cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği görülmüştür ($p>0,05$). Diğer bir ifade ile kadın ve erkeklerin Duyusal Deneyim–Mekânsal Algı Arasındaki İlişki ile ilgili ifadelere katılım düzeyleri aynı seviyededir denilebilir.

İfadelere katılım düzeyleri ile yaş arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla korelasyon analizi yapılmış ve korelasyon katsayıları elde edilmiştir (Çizelge 4.11).

Çizelge 4.11: İfadelere Katılım Düzeyleri İle Yaş Arasındaki İlişki

	2.Yaşımız?
1. Yerebatan Sarnıcı'nı deneyimlerken görme duyum harekete geçti.	-0,020
2. Yerebatan Sarnıcı'nı deneyimlerken işitme duyum harekete geçti.	-0,030
3. Yerebatan Sarnıcı'nda bulunduğumda dokunma duyum harekete geçti.	-0,136
4. Yerebatan Sarnıcı'nı deneyimlerken koklama duyum harekete geçti.	-0,127
5. Yerebatan Sarnıcı'nı deneyimlerken tat alma duyum harekete geçti.	-0,048
1. Yerebatan Sarnıcı'ndaki görsel deneyimim, mekânla ilgili algımda bütüncül bir etki yarattı.	0,042
2. Yerebatan Sarnıcı'ndaki işitsel deneyimim, mekânla ilgili algımda bütüncül bir etki yarattı.	-0,011
3. Yerebatan Sarnıcı'ndaki dokunsal deneyimim, mekânla ilgili algımda bütüncül bir etki yarattı.	-0,187
4. Yerebatan Sarnıcı'ndaki kokusal deneyimim, mekânla ilgili algımda bütüncül bir etki yarattı.	-0,028
5. Yerebatan Sarnıcı'ndaki tat alma deneyimim, mekânla ilgili algımda bütüncül bir etki yarattı.	-0,069
1. Yerebatan Sarnıcı'ndaki görsel uyarıcılar, mekândaki işitsel deneyimimi de etkiledi.	-0,036
2. Yerebatan Sarnıcı'ndaki görsel uyarıcılar, mekândaki dokunsal deneyimimi de etkiledi.	-0,108
3. Yerebatan Sarnıcı'ndaki görsel uyarıcılar, mekândaki kokusal deneyimimi de etkiledi.	-0,176
4. Yerebatan Sarnıcı'ndaki görsel uyarıcılar, mekândaki tat alma deneyimimi de etkiledi.	-0,063
5. Yerebatan Sarnıcı'ndaki görsel uyarıcılar, mekândaki sinestezik deneyimimi de etkiledi.	-0,089
6. Yerebatan Sarnıcı'ndaki işitsel uyarıcılar, mekândaki görsel deneyimimi de etkiledi.	-0,030
7. Yerebatan Sarnıcı'ndaki işitsel uyarıcılar, mekândaki dokunsal deneyimimi de etkiledi.	-0,006
8. Yerebatan Sarnıcı'ndaki işitsel uyarıcılar, mekândaki kokusal deneyimimi de etkiledi.	-0,120
9. Yerebatan Sarnıcı'ndaki işitsel uyarıcılar, mekândaki tat alma deneyimimi de etkiledi.	-0,060
10. Yerebatan Sarnıcı'ndaki işitsel uyarıcılar, mekândaki sinestezik deneyimimi de etkiledi.	-0,048
11. Yerebatan Sarnıcı'ndaki dokunsal uyarıcılar, mekândaki görsel deneyimimi de etkiledi.	-0,024

Çizelge 4.11: (Devamı) İfadelere Katılım Düzeyleri İle Yaş Arasındaki İlişki

	2.Yaşımız?
12. Yerebatan Sarnıcı'ndaki dokunsal uyarıcılar, mekândaki işitsel deneyimimi de etkiledi.	-0,122
13. Yerebatan Sarnıcı'ndaki dokunsal uyarıcılar, mekândaki kokusal deneyimimi de etkiledi.	-0,167
14. Yerebatan Sarnıcı'ndaki dokunsal uyarıcılar, mekândaki tat alma deneyimimi de etkiledi.	-0,036
15. Yerebatan Sarnıcı'ndaki dokunsal uyarıcılar, mekândaki sinestezik deneyimimi de etkiledi.	0,007
16. Yerebatan Sarnıcı'ndaki kokusal uyarıcılar, mekândaki görsel deneyimimi de etkiledi.	0,082
17. Yerebatan Sarnıcı'ndaki kokusal uyarıcılar, mekândaki işitsel deneyimimi de etkiledi.	0,037
18. Yerebatan Sarnıcı'ndaki kokusal uyarıcılar, mekândaki dokunsal deneyimimi de etkiledi.	-0,043
19. Yerebatan Sarnıcı'ndaki kokusal uyarıcılar, mekândaki tat alma deneyimimi de etkiledi.	0,015
20. Yerebatan Sarnıcı'ndaki kokusal uyarıcılar, mekândaki sinestezik deneyimimi de etkiledi.	-0,074
21. Yerebatan Sarnıcı'ndaki tat alma uyarıcıları, mekândaki görsel deneyimimi de etkiledi.	-0,020
22. Yerebatan Sarnıcı'ndaki tat alma uyarıcıları, mekândaki işitsel deneyimimi de etkiledi.	-0,037
23. Yerebatan Sarnıcı'ndaki tat alma uyarıcıları, mekândaki dokunsal deneyimimi de etkiledi.	0,022
24. Yerebatan Sarnıcı'ndaki tat alma uyarıcıları, mekândaki kokusal deneyimimi de etkiledi.	-0,043
25. Yerebatan Sarnıcı'ndaki tat alma uyarıcıları, mekândaki sinestezik deneyimimi de etkiledi.	0,093
1. Yerebatan Sarnıcı'nı deneyimlerken birden fazla duyumun aynı anda harekete geçtiğini hissettim.	0,011
2. Yerebatan Sarnıcı'nı deneyimlerken uyarılan bir duyumun başka bir duyumu harekete geçirdiğini hissettim.	-0,062
3. Yerebatan Sarnıcı'nın deneyimlerken tüm duyularımın birlikte çalıştığını hissettim.	-0,054
4. Yerebatan Sarnıcı'nın genel atmosferi, mekânı bütün duyularımın deneyimleme isteği uyandırdı.	-0,099

Korelasyon analizi sonucunda korelasyon katsayılarının hiç birisi anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$). Diğer bir ifade ile ifadelere katılım düzeyleri ile yaş arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Çizelge incelendiğinde, görsel ($r=-0,020$) ve işitsel ($r=-0,030$) deneyimlerin yaşa bağlı olarak neredeyse değişmediği görülmektedir. Tat alma ($r=-0,048$) ve kokusal deneyim ($r=-0,127$) ifadelerinde de anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Dokunsal deneyim ise diğer duyulara kıyasla daha yüksek negatif korelasyon göstermiştir ($r=-0,187$). Bu sonuç, yaş ilerledikçe katılımcıların mekânı dokunsal olarak algılama eğiliminin azaldığını, buna karşın görsel ve işitsel duyuların deneyimde baskın kaldığını ortaya koymaktadır.

Bu çalışmadan elde edilen tüm bulgular birlikte değerlendirildiğinde, Yerebatan Sarnıcı'nda ziyaretçilerin yaşadığı sinestezik deneyimlerin, mekânsal algı ve mekânla kurulan duygusal bağ üzerinde belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. “Sinestezik Deneyim Parametrelerine İlişkin Betimleyici İstatistikler” ve “Faktör Analizi Sonuçları” çizelgelerinde yer alan veriler, ziyaretçilerin görme, işitme ve dokunma duyularının eşzamanlı olarak etkinleştiğini ortaya koymaktadır. Bu çok duyulu etkileşim, mekânsal algının güçlenmesine ve mekânın duygusal olarak daha yoğun biçimde deneyimlenmesine katkı sağlamaktadır. Söz konusu bulgu, sinestezik deneyim parametrelerinin ziyaretçilerin mekânsal algısı ve mekânla kurdukları duygusal bağ üzerindeki etkisini sorgulayan ilk araştırma sorusuna (AS1) yanıt niteliğindedir. Özellikle, görsel uyarıların diğer duyular üzerindeki etkisinin yüksek olması ve “birden fazla duyumun aynı anda harekete geçtiğini hissettim” ifadesine verilen yüksek katılım düzeyi, Yerebatan Sarnıcı'nın ziyaretçiler üzerinde güçlü bir sinestezik atmosfer oluşturduğunu göstermektedir. Ayrıca, “Duyusal Deneyim ile Mekânsal Algı İlişkisi” ve “Sinestezik Deneyim ile Mekânsal Deneyim İlişkisi” çizelgelerinde görüldüğü üzere, Yerebatan Sarnıcı'nın mimari yapısı ve atmosferik özellikleri çok duyulu algıyı destekleyen önemli faktörlerdir. Bu etkileşim, ziyaretçilerin zihinsel temsillerinde mekânın yalnızca görsel bir yapı olarak değil, çok duyulu bir bütünlük içerisinde yer etmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla bu bulgu, Yerebatan Sarnıcı'nın mimari ve atmosferik unsurlarının sinestezik deneyimi nasıl şekillendirdiğini ve ziyaretçilerin mekânsal algılarıyla nasıl bütünleştiğini inceleyen ikinci araştırma sorusunun (AS2) yanıtlanmasına katkı sağlamaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, Yerebatan Sarnıcı'nda ziyaretçilerin çok duyulu algılarını kapsayan sinestezik deneyim parametreleri incelenmiş, mekânsal atmosferin görsel, işitsel, dokunsal, kokusal ve tatsal boyutlarda nasıl algılandığı ortaya konmuştur. Faktör analizi sonucunda elde edilen bulgular, sinestezik deneyim kavramının istatistiksel açıdan güçlü bir yapıya sahip olduğunu, özellikle görsel, işitsel ve dokunsal faktörlerin mekânsal deneyimi açıklamada baskın rol oynadığını göstermektedir. Katılımcıların görsel ve işitsel unsurları daha yoğun algılaması, mekânın ışıklandırma düzeni, taş yüzeylerin dokusal özellikleri ve akustik yapısının sunduğu yankılanma etkisiyle doğrudan ilişkilidir. Buna karşılık tat alma duyusunun ortalamalarının düşük çıkması, Yerebatan Sarnıcı'nın tarihsel işlevi, kullanım bağlamı ve ziyaretçi deneyiminin yiyecek-içecek ile doğrudan ilişkili olmamasından kaynaklanmaktadır. Bulgular, mekânın çoklu duyular aracılığıyla algılandığını, ziyaretçilerin yalnızca görsel unsurlara değil, aynı zamanda işitsel ve dokunsal uyaranlara da güçlü bir şekilde tepki verdiklerini ortaya koymaktadır. Cinsiyet değişkenine göre yapılan karşılaştırmalarda genel olarak anlamlı farklılıklar bulunmamakla birlikte, kadın katılımcıların işitsel ve görsel parametrelerde daha yüksek ortalamalar elde etmesi, mekânın bu duyular üzerinden yarattığı etkinin toplumsal ve bireysel algı farklılıklarıyla da ilişkili olabileceğini göstermektedir.

Elde edilen bulgular, tarihi yapıların ziyaretçi deneyimi açısından çok duyulu bir kurgu ile ele alınmasının önemini vurgulamaktadır. Özellikle görsel ve işitsel atmosferin güçlendirilmesi, mekânın tarihi değerine zarar vermeden yapılan ışıklandırma düzenlemeleri ve akustik denetimler ile daha etkili hale getirilebilir. Dokunsal algıyı destekleyen yüzey detayları ve malzeme özelliklerinin korunması, mekânsal aidiyetin ve ziyaretçilerin deneyimsel bağlarının artmasına katkıda bulunabilir. Bununla birlikte, kokusal unsurların mekânsal hafızadaki güçlü rolü dikkate alındığında, Sarnıç gibi tarihi yapılarda nem, su ve taş kokularının korunarak özgün atmosferin sürdürülmesi önemlidir. Tat alma duyusunun düşük etkisi, ziyaret mekânlarında gastronomik deneyimlerin ön planda olmamasıyla açıklansa da,

kültürel bağlamı güçlendiren bütüncül ziyaretçi programlarında bu duyunun da dolaylı biçimde desteklenmesi mümkündür.

Araştırma bulguları, kültürel miras mekânlarının yalnızca görsel temsiller üzerinden değil, sinestezik bir deneyim çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu noktada, tarihi mekân tasarımlarında ve restorasyon uygulamalarında, farklı duylara hitap eden bütüncül bir atmosfer yaratılmasına öncelik verilmesi önerilmektedir. Özellikle aydınlatma, akustik düzenlemeler, dokunsal yüzeylerin korunması ve mekânın kokusal özelliklerinin sürdürülmesi, ziyaretçi deneyimini güçlendiren temel tasarım parametreleri olarak öne çıkmaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmaların, farklı tarihi yapılarda sinestezik deneyim parametrelerini karşılaştırmalı olarak ele alması, bu kavramın daha geniş ölçekli yorumlanmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca kültürel farklılıkların, yaş, eğitim düzeyi ve ziyaretçi profillerinin sinestezik algı üzerindeki etkilerini ortaya koyacak çalışmalar, mekân deneyimi araştırmalarına yeni açılımlar getirebilir. Bunun yanı sıra, AR ve VR teknolojilerinin tarihi mekân deneyimlerine entegrasyonu, çoklu duylara hitap eden tasarımları destekleyerek hem koruma hem de ziyaretçi etkileşimi açısından yenilikçi imkânlar sunabilir. Bu bağlamda denilebilir ki çalışmanın bulguları, kültürel miras mekânlarında ziyaretçi deneyimini geliştirmeyi amaçlayan kurumların, mekânın çok duyluluğunu koruyan ve destekleyen stratejilere öncelik vermesi gerektiğini göstermektedir. Böylece, ziyaretçilerin mekâna dair algıları derinleşecek, mekânsal aidiyetleri güçlenecek ve tarihi çevrenin deneyimsel değeri sürdürülebilir bir şekilde artırılacaktır.

KAYNAKÇA

- Allen, S. (1997). From object to field. *Architectural Design Profile*, 67(5/6), 24–31.
- Altman, I., & Low, S. (1992). *Place attachment*. Plenum Press.
- Alver, K. (2007). *Siteril hayatlar, kentte mekânsal ayrışma ve güvenli siteler*. Hece Yayınları.
- Amaros, M. (2016). Kent mücadeleleri ve sınıf mücadelesi. S. Torlak ve Ö. Kulak (Ed.), *Mekân meselesi* (s. 129–137). Tekin Yayınevi.
- Arnheim, R. (1966). *Toward a psychology of art: Collected essays* (Vol. 242). Univ of California Press.
- Assmann, J. (2018). *Kültürel bellek eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik*. Ayrıntı Yayınları.
- Bachelard, G. (1964). *The poetics of space* (M. Jolas, Trans.). Beacon Press. (Original work published 1958).
- Banissy, M. J., Walsh, V., & Ward, J. (2009). Enhanced sensory perception in synaesthesia. *Experimental Brain Research*, 196(4), 565–571. <https://doi.org/10.1007/s00221-009-1888-0>.
- Bar, M., & Neta, M. (2006). Humans prefer curved visual objects. *Psychological Science*, 17, 645–648. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2006.01759.x>.
- Benjamin, W. (1969a). The work of art in the age of mechanical reproduction. In H. Arendt (Ed.), *Illuminations: Walter Benjamin essays and reflections* (pp. 217–251). Schocken Books. (Original work published 1936).
- Benjamin, W. (1969b). On some motifs in Baudelaire. In H. Arendt (Ed.), *Illuminations: Walter Benjamin essays and reflections* (pp. 155–200). Schocken Books. (Original work published 1939).
- Berger, J. (2012). *Görme biçimleri*. Metis Yayınları.
- Bergson, H. (2007). *Madde ve bellek*. Dost Kitabevi Yayınları.
- Böhme, G. (1993). Atmosphere as the fundamental concept of a new aesthetics. *Thesis Eleven*, 36(1), 113–126. <https://doi.org/10.1177/072551369303600107>.
- Böhme, G. (2013). *Atmosphere, spaces, places: The new aesthetics of architecture*. Routledge.
- Böhme, G. (2014). *Architectural atmospheres: On the experience and politics of architecture*. Birkhäuser. <https://doi.org/10.1515/9783038211785>.
- Böhme, G., & Thibaud, J. P. (2016). *The aesthetics of atmospheres*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315538181>.

- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Pegem Akademi.
- Classen, C. (1997). Foundations for an anthropology of the senses. *International Social Science Journal*, 49(153), 401–412.
- Classen, C. (1999). Other ways to wisdom: Learning through the senses across cultures. *International Review of Education-Internationale Zeitschrift für Erziehungswissenschaft- Revue Internationale de l' Education*, 45(3/4), 269–280.
- Connor, S. (2009). Introduction. In M. Serres, *Five senses: A philosophy of mingled bodies* (pp. 1–6). Continuum International Publishing.
- Çoban, A. C. (2016). Mimarlıkta deneyim söylemi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Bilgi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Cüceloğlu, D. (1993). *İnsan ve davranışı, psikolojinin temel kavramları*. Remzi Kitabevi.
- Cytowic, R. E. (2002). *Synesthesia: A union of the senses* (2nd ed.). MIT Press.
- De Certeau, M. (1984). *The practice of everyday life* (S. Rendall, Trans.). University of California Press.
- Deleuze, G., & Strauss, J. (1991). The fold. *Yale French Studies*, 80, 227–247.
- De Solà-Morales, I. (1998). Weak architecture. K. M. Hays (Ed.), *Architecture theory since 1968* (s. 614–624). MIT Press. (Orijinal çalışma 1987'de yayımlanmıştır).
- Spence, C., & Deroy, O. (2013). How automatic are crossmodal correspondences? *Consciousness and Cognition*, 22(1), 245–260. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2012.12.006>.
- Descartes, R. (1985). Principles of philosophy. In J. Cottingham, R. Stoothoff, & D. Murdoch (Trans.), *The philosophical writings of Descartes* (Vol. 1, pp. 177–293). Cambridge University Press. (Original work published 1644)
- Edgü, E. (2021). Hayatta Kalma Güdüsü: Bir Mekânsal Algı Süreci. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 19(1), 217-241. <https://doi.org/10.33688/aucbd.807986>
- Eser, M. K. (2025, Ağustos 14). Mekân algısı ve mekânı tanımak üzerine. *Arkitera*. <https://www.arkitera.com/gorus/meکان-algisi-ve-mekani-tanimak-uzerine/>.
- Falk, J. H., & Dierking, L. D. (2000). *Learning from museums: Visitor experiences and the making of meaning*. Altamira Press.
- Falk, J. H., & Dierking, L. D. (2016). *The museum experience revisited*. Routledge.
- Gallace, A., & Spence, C. (2006). Multisensory synesthetic interactions in the speeded classification of visual size. *Perception & Psychophysics*, 68(7), 1191–1203. <https://doi.org/10.3758/BF03193720>.
- Gallagher, S. (2005). *How the body shapes the mind*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/0199271941.001.0001>

- Germann Molz, J., & Buda, D. M. (2022). Attuning to affect and emotion in tourism studies. *Tourism Geographies*, 24(2–3), 187–197. <https://doi.org/10.1080/14616688.2021.2012714>.
- Göktepeliler, Ö. (2023). *Çağdaş sanat eğitiminde yaratıcılığı artıran sinestezik deneyimler: Bir fenomenoloji araştırması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gronhaug, K., Laerdal, K., & Heide, M. (2007). The design and management of ambience—Implications for hotel architecture and service. *Tourism Management*, 28(5), 1315-1325.
- Gür, Ş. Ö. (1996). *Mekân örgütlenmesi*. Gür Yayıncılık.
- Gürdal, S. R., & Uzun, M. B. (2022). Mekânsal deneyimlerde sinestezi (çoklu duyuşsal algı) kavramı ve teknolojiyle değişiminin incelenmesi. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 7(Özel Sayı), 40-59. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2067527>.
- Guthrie, G., & Wiener, M. (1966). Subliminal perception or perception of partial cue with pictorial stimuli. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3, 619–628.
- Halbwachs, M. (2017). Kolektif hafıza. Heretik Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (2006). *Felsefe sözlüğü* (15. b.). Remzi Kitabevi.
- Heidegger, M. (1971). Building dwelling thinking. *Poetry, language, thought*. Harper & Row.
- Heynen, H. (2011). *Mimarlık ve modernite*. Versus Yayınları.
- Holl, S. (2000). *Parallax: Architectonics and the body*. Princeton Architectural Press.
- Holl, S., Pallasmaa, J., & Pérez-Gómez, A. (2006). *Questions of perception: Phenomenology of architecture*. William Stout Publishers.
- Howes, D. (2022). *The Sensory Studies Manifesto: Tracking the Sensorial Revolution in the Arts and Human Sciences*. University of Toronto Press.
- Howes, D. (2021). *Empire of the senses: The sensual culture reader*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003230700>.
- İnce, B. (2015). *Deneyim ve deneyim odaklı mekân üretimi üzerine bir irdeleme* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- İnceoğlu, M., & Aytuğ, A. (2009). Kentsel mekânda kalite kavramı. *Megaron*, 4(3), 131–146.
- Jay, M. (2012). *Deneyim şarkıları: Evrensel bir tema üzerine modern çeşitlemeler* (B. E. Aksoy, Çev.). Metis Yayınları.
- Karasar, N. (2015). *Araştırmalarda rapor hazırlama*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kensinger, E. A. (2009). Remembering the details: Effects of emotion. *Emotion Review*, 1(2), 99–113. <https://doi.org/10.1177/1754073908100432>.

- King, L., Stark, J. F., & Cooke, P. A. (2016). Experiencing the digital world: The cultural value of digital engagement with heritage. *Heritage & Society*, 9(1), 76–101.
- Lefebvre, H. (2014). Mekânın üretimi. I. Ergüden (Çev.). Sel Yayınları.
- Liu, Y., Yan, L., Hu, Y., & Ai, J. (2022). An investigation into the effects of destination sensory experiences at visitors' digital engagement: Empirical evidence from Sanya, China. *Frontiers in Psychology*, 13, 942078. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.942078>.
- Lowenthal, D. (1985). *The past is a foreign country*. Cambridge University Press.
- Malnar, J., & Vodvarka, F. (2004). *Sensory design*. University of Minnesota Press.
- Malçok, K., & Onaran, B. S. (2024). Çok duyulu mekân kavramının duyu bütünleme teorisi üzerinden tartışılması: Therme Vals kaplıca örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 55, 171–183. <https://doi.org/10.52642/susbed.1533698>.
- Malkoç True, E., & Karadan, D. (2023). Hafıza mekânı olarak kültürel miras alanları. İçinde *Kentleşme perspektifinden peyzaj mimarlığına bakış* (s. 293–312). İksad Yayınları.
- Manzo, L. C. (2005). *For better or worse: Exploring multiple dimensions of place meaning*. *Journal of Environmental Psychology*, 25(1), 67–86. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2005.01.002>.
- Marks, L. E. (2011). *Synesthesia, then and now*. *Intellectica*, 55, 47–80. <https://doi.org/10.3406/intel.2011.1161>.
- Meier, B., & Rothen, N. (2013). Synaesthesia and memory. In J. Simner & E. M. Hubbard (Eds.), *The Oxford handbook of synesthesia* (pp. 692–706). Oxford University Press. <https://doi.org/10.13140/2.1.3347.9687>.
- Mehrabian, A., & Russell, J. A. (1974). *An approach to environmental psychology*. MIT Press.
- Merleau-Ponty, M. (1962). *Phenomenology of perception* (C. Smith, Trans.). Routledge & Kegan Paul.
- Nora, P. (1989). Between memory and history: Les lieux de mémoire. *Representations*, 26(7), 7–24. <https://doi.org/10.2307/2928520>.
- Norberg-Schulz, C. (1980). *Genius loci: Towards a phenomenology of architecture*. Rizzoli.
- Oakeshott, M. (1966). *Experience and its modes*. Cambridge University Press.
- Oğuz, M. Ö. (2007). Folklor ve kültürel mekân. *Milli Folklor*, (76), 30–32.
- Öktem Erkartal, P., & Ökem, H. S. (2015). Mimari tasarımda dokunma olgusu ve dokunsal haritalamaya ilişkin bir alan çalışması. *Megaron*, 10(1), 92–111. <https://doi.org/10.5505/megaron.2015.30602>.
- Özak, N., & Gökmen, G. (2009). Bellek ve mekân ilişkisi üzerine bir model önerisi. *İTÜ Dergisi*, 2(8), 145–155.

- Özsoy, A. (1983). *Gecekondu biçimlenme süreci ve etkenlerinin analizi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.
- Pallasmaa, J. (2005). *The eyes of the skin: Architecture and the senses* (2. baskı, genişletilmiş). Wiley-Academy.
- Pallasmaa, J. (2014). Space, place and atmosphere: Peripheral perception in existential experience. In C. Borch (Ed.), *Architectural atmospheres: On the experience and politics of architecture* (pp. 18–41). Birkhäuser. <https://doi.org/10.1515/9783038211785.18>.
- Pallasmaa, J. (2017). Embodied and existential wisdom in architecture: The thinking hand. *Body & Society*, 23(1), 96–111. <https://doi.org/10.1177/1357034X16681443>.
- Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (1999). *The experience economy: Work is theatre & every business a stage*. Harvard Business School Press.
- Ramachandran, V. S., & Hubbard, E. M. (2001). Synaesthesia—A window into perception, thought and language. *Journal of Consciousness Studies*, 8(12), 3–34.
- Ramachandran, V. S., & Hirstein, W. (1999). The science of art: A neurological theory of aesthetic experience. *Journal of Consciousness Studies*, 6(6–7), 15–41. <https://philarchive.org/rec/RAMTSO-5>
- Rapoport, A. (1977). *Human aspects of urban form*. Pergamon.
- Rothen, N., Meier, B., & Ward, J. (2012). Enhanced memory ability: Insights from synaesthesia. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 36(8), 1952–1963. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2012.05.004>.
- Samsakçı, M. (2023). *Tanpınar'ın eşiğinde-Ahmet Hamdi Tanpınar ve eserleri üzerine düşünceler*. Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Şengül, M. B. (2010). Romanda mekân kavramı. *Journal of International Social Research*, 3(11), 528–538.
- Şimşek, O., Balkan, S. A., & Koca, A. (2022). Mekânsal deneyimlerde sinestezi (çoklu duyuşsal algı) kavramı ve teknolojiyle değişiminin incelenmesi. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 7(Özel Sayı), 40–59. <https://doi.org/10.30785/mbud.1020096>.
- Simner, J., & Hubbard, E. M. (Eds.). (2013). *The Oxford handbook of synesthesia*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199603329.001.0001>.
- Spence, C. (2011). *Crossmodal correspondences: A tutorial review*. *Attention, Perception, & Psychophysics*, 73(4), 971–995. <https://doi.org/10.3758/s13414-010-0073-7>.
- Spence, C. (2020). Senses of place: Architectural design for the multisensory mind. *Cognitive Research: Principles and Implications*, 5(46). <https://doi.org/10.1186/s41235-020-00243-4>.
- Shams, L., & Seitz, A. R. (2008). *Benefits of multisensory learning*. *Trends in Cognitive Sciences*, 12(11), 411–417. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2008.07.006>.

- Sheets-Johnstone, M. (2011). *The primacy of movement*.
- Takva, Y., Takva, Ç., & İlerisoy, Z. Y. (2023). Kültürel miras binaları için sürdürülebilir uyarlanabilir yeniden kullanım stratejisi değerlendirmesi. *Uluslararası Yapılı Çevre ve Sürdürülebilirlik Dergisi*, 10(2), 25–37. <https://doi.org/10.11113/ijbes.v10.n2.1060>.
- Tanpınar, A. H. (2024). Beş Şehir. Dergâh Yayınları.
- Tekeli, İ. (2009). Modernizm, modernite ve Türkiye'nin kent planlama tarihi. Tarih Vakfı Yayınları.
- Tekin, G. (2025). Kültürel mekân ve bellek bağlamında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Beş Şehir"i. *Akademik Dil Ve Edebiyat Dergisi*, 9(2), 952-978. <https://doi.org/10.34083/akaded.1710271>.
- Trigg, D. (2012). *The memory of place: A phenomenology of the uncanny*. Ohio University Press.
- Tuan, Y.-F. (1977). *Space and place: The perspective of experience*. University of Minnesota Press.
- Ward, J. (2015). *The student's guide to cognitive neuroscience* (3. baskı). Psychology Press.
- Ward, J. (2013). Synesthesia. *Annual Review of Psychology*, 64, 49–75. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-113011-143840>.
- Williams, R. (1985). *Keywords: A vocabulary of culture and society*. Fontana.
- Yücel, A., & Düzgün Bekdaş, H. (2023). Zumthor'un "Atmosfer"lerine Vals Termal Hamamı üzerinden bakış. *Yapı*, (483), 52–59.
- Zeisel, J. (2006). *Inquiry by design: Environment/behavior/neuroscience in architecture, interiors, landscape, and planning* (Rev. ed.). W. W. Norton & Company.
- Zumthor, P. (2006). *Atmospheres: Architectural environments, surrounding objects*. Birkhäuser.

İnternet

- Arkitektuel. (2021). *Therme Vals*. Arkitektuel. Erişim tarihi: 28 Ekim 2025, <https://www.arkitektuel.com/therme-vals-peter-zumthor/>
- Yapı Dergisi. (2020). *Yeşim Kozanlı'dan mimarinin duysal yorumu: XO Cape Arnna*. Yapı Dergisi. Erişim tarihi: 28 Ekim 2025, <https://yapidergisi.com/yesim-kozanli-dan-mimarinin-duysal-yorumu-xo-cape-arnna/>
- Broca. (2021). *Çok duyulu odalar*. Broca. Erişim tarihi: 28 Ekim 2025, <https://broca.com.tr/cok-duyulu-odalar/>
- Çamuşoğlu, N. (2025, Mart 6). *Sinestezi ve mimarlık*. Eko Yapı Dergisi. Erişim tarihi: 28 Ekim 2025, <https://www.ekoyapidergisi.org/sinestezi-ve-mimarlik>

Arkitektuel. (t.y.). *Sydney Opera Binası*. Arkitektuel. Erişim tarihi: 28 Ekim 2025, <https://www.arkitektuel.com/sydney-opera-binası/>

NTV. (2019, Ekim 15). *Bir devrin g simgesi Süleymaniye Camii hakkında bilmeniz gerekenler*. NTV. Erişim tarihi: 28 Ekim 2025, https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/bir-devrin-guc-simgesi-suleymaniye-camii-hakkinda-bilmeniz-gerekenler,Ndi8WR3H7U-rlKywE_-fAA/NKCwn__pQU2tQZuTRtw5hA

ÖZGEÇMİŞ

ÖĞRENİM DURUMU:

- Ön Lisans (2018) Işık Üniversitesi, Mimari Restorasyon
- Lisans (2022) İstanbul Gedik Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı
- Yüksek Lisans (2025), İstanbul Gedik Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- Fatih Sarıgül Mobilya & Dekorasyon, 2024

TEZDEN TÜRETİLEN YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

Kaya, M. S., Yıldız, N., & Karaoğlu Can, M. (2025). Tarihi ibadet yapılarında sinestetik deneyim: Divriği, Selimiye ve Süleymaniye camileri üzerine bir değerlendirme [Bölüm 5]. In S. Paksoy, A. Barut, & H. Çiftçi (Eds.), *Sosyal Bilimlerde Güncel Çalışmalar-10* (ss. 107–135). İksad Yayınevi.